

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**KOMPENSĀCIJAS APMĒRA NOTEIKŠANAS PROBLEMĀTIKA
DELIKTTIESISKAJĀS ATTIECĪBĀS**

BAKALaura DARBS

Autors: **Renārs Fīlīps**

Studenta apliecības Nr.: rf15010

Darba vadītājs: asoc. profesors Dr. iur. Jānis Kārklīņš

RĪGA 2018

SATURS

IEVADS	3
1. JĒDZIENI, AVOTI	4
1.1. Deliktu tiesību raksturojums, to mērķis, aizsargājamie objekti.	4
1.2. Delikts un kvazidelikts	7
1.3. Kaitējuma jēdziens	8
1.4. Zaudējumu jēdziens	9
1.5. Zaudējumu iedalījums un saturs.	11
1.6. Kompensācijas jēdziens.	13
2. PROBLEMĀTIKA KOMPENSĀCIJAS APMĒRA NOTEIKŠANĀ DELIKTTIESISKAJĀS ATTIECĪBĀS.....	16
2.1. Vispārīgs kompensācijas apmēra noteikšanas problemātikas raksturojums (ievads).....	16
2.2. Kompensācijas apmēru skarošā normatīvā regulējuma problemātika kompensācijas apmēra noteikšanā.	17
2.3. Ar kompensācijas izmaksāšanu saistītā problemātika.	19
2.4. Ar pierādīšanu saistītā problemātika.....	21
2.5. Problemātika sasniegt kompensācijas noteikto teorētisko mērķi	23
2.6. Nemantiskā kaitējuma novērtēšanas naudas izteiksmē problemātika	25
2.7. Stingrās atbildības modelim raksturīgā problemātika.....	27
2.8. Kompensējamā kaitējuma apmērs kā šķērslis tiesību uz kaitējuma kompensāciju īstenošanai.	29
2.9. No subjekta, kas lietā prasa kompensāciju, un šo subjektu skaita izrietošā problemātika. 34	
2.10. Ar atsevišķām tiesību aizskārēja īpatnībām saistītā problemātika.	35
2.11. Citi ar problemātiku saistītie faktori.....	38
KOPSAVILKUMS	44
Anotācija	46
Anotācija angļu valodā.....	47
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts	48

IEVADS

Tā kā Latvijas civiltiesības ir cieši saistītas ar romiešu tiesībām, ir vērts pieminēt Justiniāna (Bizantijas imperatora) kodeksa Institūcijas daļā minēto “*The precepts of the law are these: to live honestly, to injure no one, and to give every man his due*”¹ jeb “likuma priekšstati ir šādi: dzīvot cienījami, neaizskart otru, un katram dot to, kas viņam pienākas”².

Veiksmīgākai izpratnei nepieciešams minēt latīņu vārdu, ar kuru šī jēdziena ģenēze saistīta. Latīņu vārds *delictum*, no kura angļu valodas vārds *delict*, un arī latviešu valodas vārds *delikts* radies, tulkojumā nozīmē pārkāpums (an offence – angļu val.)³. Delikts romiešu tiesībās ir viens no diviem tiesību pārkāpuma veidiem⁴. Black’s Law vārdnīcā delikts skaidrots kā likuma pārkāpums, it īpaši neatļauta darbība (*wrongful act*) vai bezdarbība, kas dod pamatu prasīt (celt prasību) (*giving rise to claim* – angļu val.) par kompensāciju.

Delikttiesības nodrošina delikta rezultātā cietušo personu ar tiesībām prasīt delikta rezultātā radušos kaitējuma atlīdzināšanu.

Deliktu tiesības ir tiesības, kas regulē tās tiesiskās attiecības, kas rodas delikta rezultātā, un tās regulē likums, arī pusēm ir iespēja pirms delikta notikuma noslēgt vienošanos, kurā delikta gadījumam jau iepriekš būtu izlemts attiecību noregulējums. Civillikuma⁵ 1643. panta 1. daļa attiecībā uz šādu vienošanos paredz ierobežojumu gadījumā, ja kaitējums iestāties rīcības, ko raksturo ļauna nolūka, rezultātā: “Vienošanās par to, lai ar ļaunā nolūkā izdarītu darbību nodarīts zaudējums nebūtu jāatlīdzina, nav spēkā”. Savukārt Civillikuma 1643. panta 2. daļa paredz atteikšanos no prasības par jau notikušu tiesību aizskārumsu.

Atšķirībā no līgumiskā pārkāpuma šīs attiecības regulē vienīgi likums, izņemot gadījumu, ja starp pusēm ir tikusi noslēgta tāda vienošanās, kādu pieļauj Civillikuma 1643. panta 1. daļa. Šo civiltiesisko saistību, kas rodas no delikta, sauc par *Obligatio ex delicto*, un personu, kura veikusi aizskārumsu, apzīmē arī kā *delikvents*⁶, arī tiesību aizskārējs, arī persona, kas nodarījusi aizskārumsu, kaitējumu.

¹ Moyle J. B. Justinian Institutes. Oxford, 1911, 4.p., pieejams: <https://www.gutenberg.org/files/5983/5983-h/5983-h.htm> [apskatīts: 11.05.2018]

² Gailīte D.: Vai taisnīgums ir iespējams vienmēr. Jurista Vārds, 2011.gada 21.februāris, Nr. 20 (667),6.lpp.

³ B. Garner Black’s Law Dictionary 8th Edition, b.v.: West Group, 2004, 460.lpp.

⁴ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 160.lpp.

⁵ Latvijas Republikas Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.01.2017. red.]

⁶ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 484.lpp.

Delikttiesības cita starpā raksturo to mērķis aizsargāt aizskartās personas tiesības, nodrošinot to arī ar kompensāciju. Tās ir uzskatāmas par cilvēka pamattiesībām, kā uz to norāda Satversmes 92. panta iekļāvums Satversmes VIII nodaļā “Cilvēka pamattiesības”, šī panta 3 teikums vēsta: “Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu”⁷.

Ārzemju juridiskajā literatūrā norādīts, ka delikttiesību galvenais mērķis ir noteikt tās tiesiski aizsargātās intereses, kuras katra persona var baudīt, un nodrošināt, noteikt tiesiskās aizsardzības pakāpi, kuru persona var izmantot, gadījumos, ja kāds traucē, kavē vai iejaucas šo tiesiski aizsargāto interešu izlietošanā.⁸

1. JĒDZIENI, AVOTI

1.1. Deliktu tiesību raksturojums, to mērķis, aizsargājamie objekti.

Delikts, autora vārdiem, ir skaidrojams kā tiesību pārkāpums, uz kura pamata rodas civiltiesiska atbildība, un šīs atbildības īpatnība ir tāda līguma neesamība, uz kura pamata pusei rodas civiltiesiska atbildība, jo pamats šai civiltiesiskai atbildībai ir uz likuma pamata un tā rodas vienīgi civiltiesību subjektam nodarīta kaitējuma gadījumā.⁹

Sīkāk aprakstot delikttiesisko atbildību var minēt, ka “civiltiesiskā atbildība tiek attiecināta uz diviem atbildības veidiem - līgumisko un deliktatbildību”¹⁰, un delikta gadījumā iestājas tieši delikttiesiskā atbildība. Par ārpuslīgumiskā pārkāpuma nošķiršanu no līgumiskā pārkāpuma jeb pārkāpuma, kas radies, starp pusēm pastāvoša līguma ietvaros, ir aprakstīts šī darba nodaļā “ārpuslīgumiskā pārkāpuma nošķiršana no līgumiskā pārkāpuma”. Galvenā pazīme, pēc kuras nošķiramas abas tiesiskās attiecības, ir līgumisko attiecību pastāvēšanas (vai tādu attiecību nepastāvēšanas) aspekts starp abām pusēm.

Pastāv arī atšķirības nosacījumos, kuriem jāizpildās, lai vienā vai otrā gadījumā, personai iestātos civiltiesiskā atbildība. Tā, attiecībā uz līgumiskajām attiecībām, līgumsoda piedziņai ir nepieciešams vien “rīcības prettiesiskuma konstatējums”¹¹, citiem vārdiem sakot, nepieciešams

⁷ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [14.06.2016. red.]

⁸ Harris D., Campbell D., Halson R. Remedies in Contract and Tort 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.289.

⁹ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 484.lpp.

¹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 11.jūnija spriedums Lietā Nr. SKC – 259

¹¹ Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 133.lpp.

vien “pierādīt vien pārkāpuma faktu¹²”, ar pārkāpumu līgumiskajās attiecībās saprotot tās līguma puses darbības, kuras minētas Civillikuma 1716. panta 1. daļā un raksturojamas kā saistību “neizpilde vispār”, “nepienācīga izpilde”, “neizpildīšana īstā laikā”.

Civiltiesiskās atbildības kritēriji delikttiesiskajai civiltiesiskajai atbildībai un līgumiskajai civiltiesiskajai atbildībai ir atšķirīgi, tā, piemēram, par līguma neizpildi vispār nevar iestāties ārpuslīgumiskā atbilde, bet par deliktu nevar iestāties līgumiskā pārkāpuma sekas, piemēram, līgumsods.

Tiesību aizskārumus var iedalīt pēc tā aizsargātā labuma, pret kuru kaitējums vērsts, rakstura, iedalot mantiskajos un nemantiskajos labumos¹³, par aizskārumu sīkāk aprakstot šī darba nodaļā “Kaitējuma jēdziens”.

Vispārīgi runājot, delikttiesību mērķis ir kaitējuma, kurš sabiedrībā tomēr ir sastopams, nolīdzināšana un kaitējuma prevencija.¹⁴ Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka “deliktu tiesību mērķis ir dot skaidrību par to, kādos gadījumos personas rīcība ir neatļauta darbība un kad rodas pienākums atlīdzināt ar tiesību pārkāpēja neatļautu darbību vai bezdarbību nodarīto kaitējumu cietušajam vai citādi atjaunot cietušā mantisko stāvokli vai tiesisko stāvokli, kāds tas bijis [...]”¹⁵, šajā avotā minētais norāda uz tendenci uz vienu kā deliktu tiesību mērķiem norādīt stāvokļa atjaunošanu, it kā tas nebūtu noticis, kas, autoraprāt, ir jaunievedums deliktu tiesību nozarē un vecākā literatūrā bieži nav sastopams. Vēl literatūrā kā delikttiesību mērķis ir minēts (sabiedrības – autora piezīme) kārtības veicināšanu, kas panākta, personām apzinoties atbildību, kas iestāsies par citu tiesību aizskaršanu¹⁶, tomēr šāds mērķis Latvijas tiesu praksē nav sastopams.

Likuma nozīme delikttiesiskajās attiecībās izpaužas, tam nosakot, vai delikta rezultātā radies kaitējums ir vai nav kompensējams, kā arī nosakot vainojamības,¹⁷ cēloņsakarības izpratni un nozīmi, kompensācijas apmēra noteikšanas vadlīnijas (piemēram, attiecībā uz nemantisko kaitējumu, Civillikuma 1635. pantā teikts “ņemot vērā morālā kaitējuma smagumu un sekas”). Tāpat likums vispārīgi nosaka tiesiski aizsargāto interešu tvērumu. Literatūrā teikts, ka likuma uzdevums ir noteikt, kas ir tiesiski aizsargātās intereses un kam piemīt tiesības uz šīm interesēm

¹² Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 146.lpp.

¹³ *ibid*, 264.lpp.

¹⁴ Winfield & Jolowicz. On Tort 16th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, p.1.

¹⁵ Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 263.lpp.

¹⁶ *ibid*, 263.lpp.

¹⁷ Winfield & Jolowicz. On Tort 16th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, p.1.

(to īstenošanu).¹⁸ Civillikumā nav dots interešu pilns uzskaitījums vienuvient, bet tas ir izsecināms, piemēram, no 19. nodaļā sastopamajiem virsrakstiem, piemēram: “Atlīdzība par miesas bojājumiem” paredz deliktatbildību par kaitējumu personas veselībai kā tiesiski aizsargātai interesei. Autoraprāt, viens no Civillikuma uzdevumiem nav uzskaitīt aizsargātās intereses, bet gan paredzēt cietušā tiesības uz apmierinājumu delikta gadījumā. Personas aizsargātās intereses ir jau ierakstītas Satversmes VIII nodaļā “Cilvēka pamattiesības”.

Ņemot vērā, ka delikts var izpausties jebkādā veidā, ko visbiežāk iepriekš nav iespējams paredzēt, tad likuma ietvarā nav iespējams noregulēt katru atsevišķu iespējamo delikttiesisko attiecību, un arī šo attiecību pamatā parasti nepastāv līgums, kuru skatītu kopsakarā ar likumu, tādēļ secināms, ka tiesību piemērotāja ziņā atstāts apjomīgs un komplicēts darbs.

Latvijā pastāvošais civiltiesību un delikttiesību regulējums ir cieši saistīts ar Romiešu tiesībām, jo Latvijas civiltiesību vēsturiskā attīstība ir saistīta ar romiešu tiesībām. Rūpējoties par delikttiesisko regulējumu delikttiesības kļuva par speciālo darbības lauku romiešu tiesību juristiem un likumdevējiem, kuri pierakstīja un kategorizēja specifiskas prettiesiskas rīcības (wrongs) un no tam izrietošās sekas; Romiešu tiesību juristu pieeja ir pirmavots (Kontinentālās – autora piezīme) Eiropas tiesību veidošanā, kuras vēl joprojām ietekmē likumdošanu (lawmaking).¹⁹

Nozīmīgs Latvijas delikttiesību avots ir Civillikums, šis likums visplašāk tiks apskatīts šajā darbā. Civillikums nav vienīgais likums, kas regulē delikttiesiskās attiecības un kompensācijas apmēra noteikšanu, un citi likumi, kas regulē iepriekšminēto ir minēti darba gaitā.

Bez Civillikuma pastāv vērā ņemami Eiropas Savienības dokumenti, visbiežāk no tiem šajā darbā ir minēts Draft Common Frame of Reference (turpmāk – Kopējais Modelis), kurš apskatīts ar mērķi salīdzināt regulējumus, un radīt idejas delikttiesiskā regulējuma tiesību jaunradei.

Kopējais modelis ir visu Eiropas Savienības dalībvalstu (jāņem vērā, ka kopš Kopējā Modeļa sastādīšanas, kas noslēgusies 2009. gadā, dalībvalstu sastāvs ir mainījies) sadarbības rezultātā radīts dokuments.²⁰ Izvēli šajā darbā no visiem pieejamajiem šī brīža avotiem visbiežāk apskatīt Kopējo Modeli, pamatots, ar, autoraprāt, Kopējā modeļa ievērojamo akadēmisko vērtību, uz ko norāda t.sk. fakts, kā izteikušies paši Kopējā modeļa sastādītāji “Kopējais modelis būs likumdošanas instrumentu un paraugu sistematizēts krājums (*tool box* – angļu val.), kas domāts

¹⁸ Harris D., Campbell D., Halson R. Remedies in Contract and Tort 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 289.lpp.

¹⁹ Madden M. S. Exploring Tort Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 34. lpp.

²⁰ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 1. book, v.p.

galvenokārt dalībvalstu parlamentiem kā palīgs to likumdevēju funkciju veikšanā²¹” un fakts, ka šī dokumenta izstrādē ir ņemts vērā jau pastāvošais regulējums Eiropas Savienībā, uz ko norāda citāts “Paredzams, ka tā rekomendācijas vairāk vai mazāk ievēros arī citas valstis, arī tās, kuru likumu normas ņemtas par pamatu KM izstrādē kopā ar citu valstu normām, jo šīs normas nav revolucionārs jaunums Eiropai, bet gan pēc izstrādātāju domām labākās dažādu valstu pieredzes apkopojums”²², tātad ir ticis veikts apjomīgs darbs, kuru, maz ticams, ka likumdevējs pirms Civillikuma grozījumiem, kas vērsti arī uz tiesību harmonizāciju Eiropas Savienībā, veiktu vai būtu spējīgs veikt. Par darba apjomu var liecināt fakts, ka Kopējo Modeļi ir izstrādājuši juristi no trīsdesmit Eiropas jurisdikcijām, savukārt iepriekšminētie Christian von Bar un Eric Clive ir redaktori šim dokumentam²³.

Delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumi ir tādi paši, kā civiltiesiskajai atbildībai vispār, tiem jāizpildās kumulatīvi, un tie ir:

- prettiesiska rīcība,
- kaitējuma esamība,
- cēloņsakarība.²⁴

Attiecībā par vainu kā deliktatbildības peirkšnoteikumu, var minēt citātu: “vainas jautājuma risinājumā Eiropas tiesību doktrīna atrodas krustcelēs, taču [...] vairs nedominē viedoklis, ka bez vainas nevar būt atbildība”²⁵.

1.2. Delikts un kvazidelikts.

Delikta un kvazidelikta izpratne savā starpā ir līdzīga, bet ne vienāda. Kvazideliktam raksturīga grūtāk īstenojama personas, kura ir vainojama pie kaitējuma rašanās, identificēšana.²⁶ Romiešu tiesībās kvazi delikts ir skaidrots kā delikts, kura atšķirība izpaužas atbildībā, precīzāk, tā dažkārt ir atbildība par trešo personu (*vicarious* – angļu val.)²⁷. Kvazideliktu gadījumos ir iespējama, situācija, ka atbildētājs nav tieši izdarījis prettiesīgu, neatļautu darbību.²⁸

²¹ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 1. book, p.v.

²² *ibid*

²³ *ibid*

²⁴ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 487.lpp.

²⁵ *ibid*

²⁶ Torgāns K. Saistību tiesības. II daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 305.lpp.

²⁷ *Ibid.*, 269.lpp.

²⁸ R. W. Lee. Elements of Roman Law. IV Edition. California: Sweet And Maxwell, 1956, p.401–02.

Tomēr nav izslēgts, ka arī delikta gadījumos personas, kura ir vainojama pie kaitējuma rašanās, identificēšana nesagādātu problēmas, tādēļ nav iespējams deliktus no kvazi deliktiem nošķirt vienīgi pēc šīs pazīmes, jo tas varētu novest pie kļūdaina konkrētā gadījuma iedalījuma pie delikta vai kvazidelikta. Kvazi delikts ir pamats saistībai, kura uzskatāma par “it kā no delikta” radušos; arī kvazidelikts burtiskā tulkojumā ir “it kā delikts”²⁹. Kā raksta K. Torgāns, tad par kvazideliktiem Civillikumā ir uzskatāmi tādi aizskārumi, kas minēti šā likuma apakšnodaļās ar nosaukumiem “Atlīdzība par zaudējumu, kas nodarīts ar izmešanu, izliešanu vai nokrišanu” un “Atlīdzība par kustoņu nodarītiem zaudējumiem”³⁰. Iepazīstoties ar normām, kas ietvertas šajās apakšnodaļās, ir iespējams secināt arī īpašības, kuras kvazi deliktu atšķir no delikta; šīs īpašības šajā darbā netiks iztirzātas, jo nav uzskatāms, ka tām ir būtiska ietekme uz kompensācijas apmēra noteikšanu vai tās būtu par pamatu problemātikai. Tāpat apakšnodaļas “Atlīdzība par zaudējumu, kas nodarīts ar izmešanu, izliešanu vai nokrišanu” ietvertā norma, kurā teikts, ka “Zaudējumu atlīdzība nosakāma pēc 2347.-2351. un 2354.panta noteikumiem, raugoties pēc tam, vai kaitējums nodarīts personām vai lietām.”

1.3. Kaitējuma jēdziens.

Kaitējums ir viens no delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumiem, lai aizskārums radītu civiltiesisku, precīzāk – delikttiesisko – atbildību. Kaitējums, salīdzinot ar zaudējumu jēdzienu, ir plašāks jēdziens.³¹ Kaitējums iedalāms pēc aizsargājamā labuma, kuram tiesību aizskārums rezultātā radīts kaitējums, tā kaitējumu var iedalīt mantiskajā un nemantiskajā³². Mantiskais kaitējums parasti izpaužas mantiskā samazinājumā, kamēr nemantiskais kaitējums rada kaitējumu tiem personai piemītošiem labumiem, kuru vērtība nav izsakāma naudā. Autora vārdiskā izvēle, izvēloties vārdu *nemantiskais*, nevis *morālais*, pielietošanā attiecībā uz šādu kaitējumu, un tātad pretrunā Civillikuma 1635. panta u.c. pantu terminoloģijai, ir pamatota ar vārda *morāle* izpratni, kura, kā minēts latviešu valodas vārdnīcas šķirkļa pirmajā skaidrojumā, ir “cilvēku izturēšanās principi un normas attiecībā citam pret citu un pret sabiedrību; tikumība³³”, tātad tā neatbilst nemantiskā kaitējuma jēdziena izpratnei; šādai pieejai par labu runā arī K.Torgāna rakstūtais “[...]”

²⁹ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 163.lpp.

³⁰ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 513.lpp.

³¹ Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 207.lpp.

³² *ibid*,284.lpp.

³³ Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1998, 490.lpp.

nemantiskās sekas, ko pieņemts apzīmēt ar ne visai veiksmīgu, bet jau dziļi iesakņojušos terminu “morālais kaitējums”³⁴”

Civillikumā nav dots kaitējuma jēdziena skaidrojums, vien no tā normām var secināt, ka tas var rasties neatļautas darbības rezultātā. Civillikuma saistību tiesību daļas trešās nodaļas “saistības un prasījumi no neatļautas darbības” komentāros ir norādīts, ka “neatļauta ir katra darbība vai bezdarbība, kas aizskar cita tiesības”³⁵. Lai gan savu tiesību izlietošana parasti nerada tiesību aizskārumu, tomēr tāds var rasties, un tas visbiežāk saistīts ar gadījumiem, kuros tiesības netiek izlietotas atbilstoši labas ticības principam, jeb tiesību izlietošana neatbilst Civillikuma 1. pantam, kurš nosaka, ka “Tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības”, šādos gadījumos parasti rodas situācijas, kurās savu tiesību izlietošana rada citas personas tiesību aizskārumu.³⁶ Labas ticības princips paredz, ka tiesību subjektiem savas subjektīvās tiesības jāizlieto un subjektīvie pienākumi jāpilda, ievērojot citu personu pamatotās intereses.³⁷

1.4. Zaudējumu jēdziens

Civillikuma tekstā ietvertā zaudējumu definīcija zaudējumus skaidro šādu: “Ar zaudējumu jāsaprot katrs mantiski novērtējams pametums”. No pirmā acu uzmetiena nevar tapt skaidrs, ko šis jēdziens ietver, pirmām kārtām, ņemot vērā, ka šis termins 2000. gadā izdotajā vārdnīcā ir apzīmēts kā *daļējs arhaisms*³⁸, tad likuma lasītājam varētu būt neskaidrs jēdziena *pametums* saturs, kura satura izpratne nepieciešama, lai izprastu zaudējuma jēdzienu. Pametums, kā minēts iepriekš pieminētajā vārdnīcā, ir skaidrots kā “termins zaudējumu apzīmēšanai saistību tiesībās; daļēji arhaisms”³⁹. Tādā veidā izveidojas situācija, kurā jēdziena saturā ietilpst vārds ar ļoti līdzīgu nozīmi, rezultātu var raksturot kā *idem per idem* (šī frāze attiecināma uz paskaidrojumiem, kuri skaidrojamam jēdzienam (*matter* – angļu val.) nepievieno saturu)⁴⁰.

Var piekrist Civillikuma komentāros ietvertajam skaidrojumam zaudējuma jēdzienam “saprot jebkādu mantas samazinājumu, zudumu vai bojājumu, kā arī peļņas atrāvumu, papildu

³⁴ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 207.lpp.

³⁵ K. Torgāns, A.Grūtups, K.Balodis, G.Višņakova, S.Petrovičs, E.Kalniņš, A.Bitāns: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans ģipšums, 1998, 142.lpp.

³⁶ Ibid, 146.lpp.

³⁷ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Preses nams, 2007, 61.,62.lpp.

³⁸ B.a: Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Kamene, 2000., 131.lpp.

³⁹ Ibid

⁴⁰ B. Garner Black's Law Dictionary 8th Edition, B.v.: West Group, 2004, p.760.

izdevumus un citas mantiski novērtējamās tiesību aizskāruma sekas”⁴¹, tomēr nevar piekrist Civillikuma komentāros ietvertai vārdkopai “un citas mantiski novērtējamās tiesību aizskāruma sekas”⁴², jo šādi varētu saprast arī mantiski novērtējamās aizskāruma sekas, kas pēc savas vērtības aizskartajam nav vienīgi negatīvas, un kas varētu rasties blakus negatīvajām sekām. Piemēram, sprādziena rezultātā tiek sagrauta ēka, kuras nojaukšana nav bijusi aizskartā interesēs, kā arī cita ēka, kuru aizskartais nodomājis nojaukt jau pirms sprādziena, tādā veidā, attiecībā uz pēdējo, aizskartajam nav jāiegulda līdzekļi nojaukšanā, un tādēļ šīs sekas arī ir pieskaitāmas pie mantiski novērtējamām un atbilst pēdējā citāta tvērumam, lai arī sekas aizskārējam ir vērtējamās kā mantiski pozitīvas.

Autoraprāt, zaudējumus varētu definēt šādi: “zaudējumi ir naudā novērtējamās mantiskajām interesēm radītās citas personas veiktā aizskāruma negatīvās sekas”, šādā veidā strikti nodalot jēdzienu “*zaudējumi*” no mantiski pozitīvajām aizskārēja rīcības sekām un nemantisko interešu aizskāruma, un nepieļaujot zaudējumu nekorektu attiecināšanu uz nemantisko kaitējumu, tā kā nemantiskais kaitējums nav naudā izsakāms un atjaunot iepriekšējo stāvokli, ko nemantiskais kaitējums ir izjaucis, nav iespējams, kamēr mantiskā kaitējuma gadījumā to atjaunot ir iespējams, un tālākminētais arī ir kompensācijas mērķis, kas aprakstīts arī turpmāk šai nodaļā: radīt stāvokli, kāds tas būtu bijis, ja kaitējums nebūtu bijis (*restitutio in integrum*)⁴³. Saprotams, ka mantiskajām interesēm nevar nodarīt nemantisku kaitējumu, tāpēc, sašaurinot loku līdz mantiskajām interesēm radītajām sekām, definīcija kodolīgi spēj pilnībā paskaidrot zaudējuma jēdzienu.

Iepriekšminētais zaudējumu jēdziena skaidrojums ir veiksmīgāks un mūsdienīgāks, un, lietojot šādu vārdisko jēdziena skaidrojumu, tas tiek padarīts par vieglāk saprotamu un tas pozitīvi ietekmētu zaudējumu apmēra noteikšanu.

Kompensācijas par nemantisko kaitējumu mērķis ir radušās kaitējuma nolīdzināšana jeb taisnīga atlīdzinājuma došana, kamēr zaudējumu atlīdzība par mantisko kaitējumu ir ar mērķi atgriezt personu tādā stāvoklī, kādā viņš atrastos, ja kaitējums nebūtu noticis.

Jēdzienu pielietojuma skaidrības labad vērts pieminēt, ka angļu valodā zaudējumi tiek izprasti ar jēdzienu “*damage*”, ar ko saprotams arī kaitējums kopumā, kamēr “*damages*” tiek izprasts ar “*to naudas summu, kas tiek prasīta atlīdzinājumam*”⁴⁴. Tomēr jēdzienu “*damages*”

⁴¹ K. Torgāns, A.Grūtups, K.Balodis, G.Višņakova, S.Petrovičs, E.Kalniņš, A.Bitāns: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans ģipšums, 1998., 267.lpp.

⁴² *ibid*

⁴³ Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 278lpp.

⁴⁴ Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 207.lpp.

nepielieto gadījumos, kad atlīdzība ir nosakāma par nemantisko kaitējumu, šādā gadījumā lieto terminu *compensation* (kompensācija)⁴⁵.

Zaudējumi pēc to izcelšanās iedalāmi, pirmkārt, no delikta (tiesību aizskārums, atlīdzināmi pilnā apmērā), otrkārt, no atļautas darbības neizpildīšanas (līguma pārkāpuma; atlīdzināmi līgumā noteiktā apjomā)⁴⁶.

1.5. Zaudējumu iedalījums un saturs.

Zaudējumi ietilpst kompensācijas jēdziena, kāds tas ir šā darba izpratnē definēts, saturā, tādēļ ir nepieciešams šī jēdziena un tā satura skaidrojums. Zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu paredz Civillikuma 1779. pants: “Katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis.”

Zaudējumu iedalījumu iespējams veikt trijos veidos, iedalot pēc šādām zaudējumu klasifikācijas pazīmēm:

- izvietojums laikā;
- izpausmes veida;
- cēloniskā sakara.⁴⁷

Kā arī vēl zaudējumus var iedalīt pēc tā, vai tie ir atlīdzināmi vai neatlīdzināmi (Civillikuma 1775. pants paredz, ka “Katrs zaudējums, kas nav nejaušs, ir jāatlīdzina” piemēram, nepārvaramas varas gadījumā radies zaudējums, tomēr nejaušība nav vienīgais apstāklis, kas noved pie zaudējumu neatlīdzināšanas).⁴⁸

Kopējais modelis zaudējumus VI.–2:101 panta 4 daļas a) punktā apzīmē ar jēdzienu “*economic loss*”, un tajā ietilpst:

- atrautie (kuri Civillikuma komentāros⁴⁹ minēti kā – negūtie) ienākumi vai atrautā peļņa, (Civillikums atrauto (Civillikuma komentāros minēts–negūto) peļņu skaidro kā jau cēlušos zaudējumu);
- radies apgrūtinājums (*burden* – angļu val.);

⁴⁵ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 207.lpp.

⁴⁶ Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 145., 146. lpp.

⁴⁷ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 210.lpp.

⁴⁸ *ibid*

⁴⁹ K. Torgāns, A. Grūtups, K. Balodis, G. Višņakova, S. Petrovičs, E. Kalniņš, A. Bitāns: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans īpašums, 1998, 268.lpp.

— lietas vērtības samazināšanās⁵⁰.

Iepriekšminētais uzskaitījums, kā minēts Kopējā modeļa VI.–2:101 komentāros, nav izsmelošs; tajā ir pieminētas vien svarīgākās zaudējumu formas⁵¹. Autoraprāt, Kopējā Modeļa zaudējumu izpratne krasi neatšķiras no Civillikuma šī jēdziena izpratnes.

Iepriekš minētās atrautās peļņas, kas arī ietilpst zaudējumos, jēdzienu tiesa ir skaidrojusi “arī kā negūto labumu vai zudušo ienākumu”⁵².

Zaudējumu tvērums delikttiesiskajās attiecībās var būt (nevis viennozīmīgi ir – kā paskaidrots nākamajā teikumā) atšķirīgs no zaudējumu tvēruma līgumiskajās attiecībās, un, Civillikuma 1784. pants un 1785. pants “diferencē zaudējumu atlīdzības pienākumus deliktu un līgumiskajām attiecībām⁵³”. Šī atšķirība var izpausties, piemēram, tad, ja ar līgumu ierobežots atbildības pienākums pusēm⁵⁴. Kā to paredz Civillikuma 1784. pants, zaudējumi, kuri cēlušies no delikta, ir atlīdzināmi pilnā apmērā “gan par cietušā tagadējās mantas samazinājumu, gan sagaidāmās peļņas atrāvumu un kā par tiešiem, tā netiešiem zaudējumiem”. Pusēm iespēju līgumā ierobežot atbildību, vienojoties, paredz, piemēram, Civillikuma 1619., 2072. pants.

Atšķirības starp atrauto peļņu un jau esošu mantas samazinājumu apmēra noteikšanas un atlīdzināšanas ziņā nepastāv, un jāatlīdzina kā viens, tā otrs. Ņemot vērā iepriekšminēto, pastāvošā Civillikuma zaudējumu sīkāka iedalījuma (piem., jau iepriekšminētā atrautās peļņas un mantas samazinājuma atšķirības) detalizētāka apskatīšana šajā darbā nav nepieciešama, jo, autoraprāt, var secināt, ka kompensācijas apmēra noteikšanā šim aspektam (kāda veida zaudējums tas ir), nav ietekmes, par ko liecina Civillikuma 2354. un 2355. pants, kuri pēc būtības attiecībā uz kompensāciju un tās apmēru par zaudējumiem, kuri radīti, to prettiesīgi bojājot, norāda uz Civillikuma nodaļu “Zaudējumi un to atlīdzība”. Par izņēmumiem, piemērojot iepriekšminēto nodaļu, nosakot kompensācijas apmēru delikttiesiskajās attiecībās, var minēt Civillikuma 2356. un 2357. pantu, tomēr problemātiku sagādā 2356. un 1779.¹ panta savstarpēji nesaskaņotais regulējums.

⁵⁰ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 4. book, p.3149.

⁵¹ ibid

⁵² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 15.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-12/2014

⁵³ K. Torgāns, A.Grūtups, K.Balodis, G.Višņakova, S.Petrovičs, E.Kalniņš, A.Bitāns: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans īpašums, 1998., 275.lpp.

⁵⁴ ibid

1.6. Kompensācijas jēdziens.

Vispirms jāmin, ka šajā darbā, neatkarīgi no zemāk minētajām definīcijām, kompensācija ir aprakstīta kā civiltiesisks aizsardzības līdzeklis, kas izpaužas kā atlīdzinājums naudas izteiksmē gan par mantisku kaitējumu, ja tāds iestājies, gan par nemantisku kaitējumu, ja tāds iestājies.

Kompensācija nav vienīgais nemantiskā kaitējuma nolīdzināšanas veids. Tas ir tikai viens no instrumenta, institūta⁵⁵, kas minēts Civillikuma 1635. pantā – “apmierinājuma” – jēdzienā ietilpstošiem aizskarto tiesību aizsardzības līdzekļiem.⁵⁶ Visiem šiem līdzekļiem kopīgais saskatāms, pirmkārt, mērķī “nolīdzināt cietušā tiesību aizskārumu un/vai tā radītās sekas⁵⁷”, un, otrkārt, tas ir tas, “ko likums un tiesības paredz kā taisnīgu gandarījumu”⁵⁸.

Jānorāda, ka atlīdzinājums Satversmes 92. panta kontekstā nav saprotams vienīgi kā kompensācija, tā tvērums ir plašāks, “tas attiecas arī uz tiesas aizsardzību, kas ietver arī personas tiesību un pienākumu noteikšanu, kā arī citus tiesiskos aizsardzības līdzekļus.⁵⁹ Tomēr literatūrā atrodams, ka Satversmē minētais jēdziens “atbilstošs atlīdzinājums” nav pārāk veiksmīgs.⁶⁰

Ar apmierinājumu Civillikuma 1635. pantā ir saprotams vienīgi tiesisks apmierinājums.⁶¹ Apmierinājuma jēdziens ir ticis ietverts Civillikuma 1635. pantā, un šis termins nav uzskatāms par sinonīmu jēdzienam kompensācija. “Apmierinājums ir tiesisks līdzeklis (institūts, instruments), kas tiek piemērots par labu cietušajam kā taisnīgs gandarījums par viņa tiesību aizskārumu, atkarībā no nodarītās netaisnības, ar mērķi novērst vai mazināt aizskāruma negatīvās sekas”⁶².

Literatūras avotos nav atrodams viennozīmīgs kompensācijas jēdziena skaidrojums. Tāpat grāmatā *Damages in Tort* atrodams izteikums, ka kompensācijas jēdzienu ir grūti definēt.⁶³ Arī iepriekš norādītajā avotā (*Damages in Tort*), kā atzinuši paši autori⁶⁴, šis jēdziens (praksē – autora piezīme) tiek lietots dažādās nozīmēs, kas neveicina šī jēdziena konsekventu izpratni; var piekrist šajā avotā piedāvātajai definīcijai, ka kompensācija ir finansiāla rakstura apmierinājums (*redress*), kas ir kā konkrēts naudas apjoms, kas cietušajam rada pārliecību (vajadzētu tādu radīt), ka

⁵⁵ Autoru kolektīvs. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 150.lpp.

⁵⁶ *ibid*

⁵⁷ *ibid*

⁵⁸ *ibid*

⁵⁹ Autoru kolektīvs. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 150.lpp.

⁶⁰ *ibid*, 149.lpp.

⁶¹ *Ibid*, 150.lpp

⁶² *ibid*

⁶³ Allen D., Martin R., Hartshorne J. *Damages in Tort*, London: Sweet & Maxwell, 2000, p.4.

⁶⁴ *ibid*

(kompensācijas došanas – autora piezīme) rezultātā ir sasniegts taisnīgs attiecību nolīdzinājums; šis naudas apmērs bieži vien atšķiras no tiesas noteiktās summas (*damages court chooses to award*) apjoma (kas arī norāda uz problemātiku).⁶⁵

Arī skaidra un vispār atzīta kompensācijas jēdziena satura un izpratnes nepastāvēšana var būt par vienu no problemātikas iemesliem, nosakot kompensācijas apmēru.

Šajā darbā kompensācija tiek definēta kā summa, ko sastāda

- atlīdzība par mantisko kaitējumu (zaudējumiem), un
- atlīdzība par nemantisko kaitējumu, un šai atlīdzībai jābūt tādai, lai sasniegtu “mantisku gandarījumu par nemantisko kaitējumu”⁶⁶ jeb nolīdzinātu kaitējumu.

Black's Law vārdnīcā jēdziens *compensation* tiek skaidrots kā maksājums par kaitējumu vai jebkāda cita rīcība, kuras izpildīšanu tiesa uzliek par pienākumu personai, kura nodarījusi kaitējumu⁶⁷, ir pamats uzskatīt, ka šajā skaidrojumā pieminētais jēdziens *injury* atšķiras no Kopējā modeļa šā paša jēdziena izpratnes, jo, kā izsecināms no Kopējā modeļa 4.–2:201 *Personal injury and consequential loss* panta teksta, šis jēdziens tiek izmantots attiecībā uz kaitējumu personas ķermenim vai personas veselībai⁶⁸.

Tomēr cieņas, brīvības, privātuma aizskārums Kopējā Modeļa izpratnē netiek uzskatīts par *injury* jēdzienā ietilpstošu⁶⁹, Var pieminēt, ka Black's Law vārdnīcas *compensation* šķirkli otrs skaidrojums ir par kompensāciju vai citiem labumiem, kas saņemti par sniegtajiem pakalpojumiem⁷⁰, tomēr šāds kompensācijas jēdziens nav saistīts ar kompensācijas izpratni delikttiesiskajās attiecībās; delikts nav uzskatāms par pakalpojumu; tāds darījums nav spēkā, jo tāda tiesiska darījuma priekšmets ir neatļauta darbība, un tā tad atbilst Civillikuma 1415. pantā minētajam vienam no nosacījumiem, kuram izpildoties, šāds tiesisks darījums nav spēkā.

Kopējā modelī kompensācija tiek izprasta kā tas apmierinājums, (Kopējā modelī tiek lietots jēdziens reparācija (*reparation* – angļu val.), tomēr Civillikumā reparācijas jēdziens nav minēts), kas izpaužas naudas maksājuma formā.⁷¹ Black's Law vārdnīcā reparācijai ir minētas divas

⁶⁵ Allen D., Martin R., Hartshorne J. *Damages in Tort*, London: Sweet & Maxwell, 2000, p.4.

⁶⁶ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. *Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 269.lpp.

⁶⁷ B. Garner *Black's Law Dictionary 8th Edition*, B.v.: West Group, 2004, p.301.

⁶⁸ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, 4. book, p.3194.

⁶⁹ *Ibid*, p.3195.

⁷⁰ B. Garner *Black's Law Dictionary 8th Edition*, B.v.: West Group, 2004, p.301.

⁷¹ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, 4. book, p.3085.

nozīmes, viena no tām ir “kompensācija par kaitējumu vai neatļautu darbību, īpaši karalaikā nodarītie zaudējumi vai starptautiska pienākuma pārkāpums.”⁷²

Kopējā modeļa pamattekstā kompensācijas jēdziena saturs ir skaidrots 4–6:101 *Aim and forms of reparation* otrās daļas, kura citēta tālāk pirmā teikuma daļā: “*Reparation may be in money (compensation) or otherwise, as is most appropriate, having regard to the kind and extent of damage suffered and all the other circumstances of the case*”⁷³, no šīs panta daļas pamatteksta un tās komentāriem var secināt, ka apmierinājums pamatā veicams kompensācijas veidā, un vienīgi, ja cits nolīdzinājuma veids nav labāk piemērots kaitējuma raksturam un apjomam.⁷⁴ No iepriekšminētā var secināt, ka kompensācija teorētiski ir visbiežāk pielietotais nolīdzinājuma veids, kas norāda kompensācijas nozīmīgumu, salīdzinot ar citiem nolīdzinājuma veidiem. Tātad kompensācija Kopējā modeļa izpratnē ir apmierinājuma paveids.⁷⁵ Kopējā modelī speciāli nolīdzinājuma regulējumam ir atvēlētas 4.–6:1 *Reparation in general* un 4.–6:2 *Compensation* apakšnodaļas.

Kā minēts darba daļā “zaudējumu jēdziens”, ar kompensāciju parasti saprotama kā atlīdzība par nemantisko kaitējumu, tomēr šajā darbā šis jēdziens aprakstīts kā jēdziens ar plašāku izpratni, tātad ne tikai daļā par nemantisko kaitējumu, bet gan kā naudas summa, kas tiek noteikta kā apmierinājums gan par mantisko, gan nemantisko kaitējumu.

Ir pamats uzskatīt ka nolīdzinājuma mērķis cietušā stāvokli atgriezt stāvoklī, kāds tas būtu bijis, ja kaitējums nebūtu noticis, ir attiecināms arī uz kompensāciju, jo kompensācijai ir raksturīgs cietušā pēc iespējas iepriekšējā stāvokļa atjaunošanas un nolīdzināšanas funkcija, tātad kompensācijai jābūt tāda apmēra, ka tā pēc iespējas cietušā stāvokli padara par tādu, kāds tas būtu bijis, ja kaitējums nebūtu noticis. Literatūrā šāds kompensācijas mērķis ir minēts kā zaudējumu atlīdzības mērķis, tomēr tas krasi neatšķiras no kompensācijas par nemantisko kaitējumu mērķa, jo, nemantiskā kaitējuma gadījumā kompensācijas mērķis ir “psihisko vai fizisko ciešanu [...] mazināšanai, mierināšanai”⁷⁶, tātad mērķis ir saistīts ar pēc iespējas cietušā nostādīšanu tādā stāvoklī, kāds būtu bijis, ja kaitējums nebūtu noticis. Tomēr par pretējo iepriekšminētajam norāda neiespējamība nemantisko kaitējumu novērtēt naudā, tātad arī – praktiski nav iespējams

⁷² B. Garner Black’s Law Dictionary 8th Edition, West Group, 2004, 1325.lpp.

⁷³ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 4. book, p.3722.

⁷⁴ Ibid, p.3724.

⁷⁵ ibid p.3085.

⁷⁶ Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 269.lpp.

nemantisko kaitējumu atlīdzināt⁷⁷, bet šāds mērķa formulējums (pēc iespējas nostādīt cietušo tādā stāvoklī, kāds būtu bijis, ja kaitējums nebūtu radies) tiesību piemērotājam varētu būt par vadlīniju, pēc kuras vadīties, spriežot tiesu “pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem”.

Kompensācija par nemantisko kaitējumu delikttiesiskajās attiecībās ir atlīdzība, kuras apmērs ir (tam jābūt tik lielam) tik liels, lai tas mazinātu, dotu mierinājumu par psihiskajām un/vai fiziskajām ciešanām⁷⁸ jeb dotu gandarījumu.

Runājot par zaudējumiem kompensācijas kontekstā, var minēt zaudējumu atlīdzībai raksturīgo funkciju, kas ir vērsta uz cietušā nostādīšanu tādā mantiskā stāvoklī, kāds pastāvētu, ja zaudējumus izraisījusī prettiesiskā rīcība nebūtu izdarīta⁷⁹. Uz šādu kompensācijas par zaudējumu mērķi norāda pēdējā laika judikatūras ievirzes, piemēram spriedumā SKC–7/2016.⁸⁰

Kompensācija pilda arī preventīvo funkciju. Ekonomisti delikttiesību sakarā uzskata, ka preventīvo (atturēšanas) funkciju no tāda rakstura bezrūpīgas rīcības, kas var radīt kaitējumu, veicina efektīvi preventīva rakstura pasākumi, kuriem cita starpā ir mērķis novērst kaitējumu.⁸¹ Šāda pieeja zaudējumiem veicina cietušā materiālo interešu visaptverošu aizsardzību, jo sevī ietver arī tās negatīvās materiālās sekas, kas cietušajam radušās laika ziņā pēc aizskāruma izdarīšanas, kā tas ir atrautās peļņas gadījumā, piemēram, dēļ zaudētas iespējas ekspluatēt transportlīdzekli.

2. PROBLEMĀTIKA KOMPENSĀCIJAS APMĒRA NOTEIKŠANĀ DELIKTTIESISKAJĀS ATTIECĪBĀS

2.1. Vispārīgs kompensācijas apmēra noteikšanas problemātikas raksturojums (ievads)

Īsumā skaidrojot šo problemātiku, var minēt literatūrā atzīto, ka atjaunot cietušo iepriekšējā stāvoklī jeb tādā, kāds tas būtu bijis, ja aizskārums nebūtu noticis, bieži vien ir neatrisināms uzdevums, tādēļ kaitējuma nolīdzināšana ir otrs labākais (*second-best* – angļu val.) risinājums, dodot naudu kā aizvietotāju tam, kas ticis zaudēts.⁸² Šāda problemātika galvenokārt attiecas uz nemantiskā kaitējuma gadījumiem, piemēram, kad kaitējums radies personas privātuma

⁷⁷ Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 268.lpp.

⁷⁸ Ibid, 268.,269.lpp.

⁷⁹ Kalniņš E. Jēdziena “zaudējumi” izpratnes tālākās attīstīšanas nepieciešamība. “Latvijas Republikas Satversmei – 95”. Latvijas Universitātes 75.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 59.lpp.

⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu Departamenta 2016. gada 7. jūnija spriedums lietā nr. C39072411

⁸¹ Harris D., Campbell D., Halson R. Remedies in Contract and Tort 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.290.

⁸² Ibid

aizskāruma rezultātā. Tomēr kompensācija bieži vien ir nepilnīgs ekvivalents tam, kas ticis zaudēts.⁸³ Salīdzinot nemantiskā kaitējuma gadījumus ar mantiskā kaitējuma gadījumiem, var teikt, ka mantiskā kaitējuma gadījumos kompensācijas apmēra noteikšana sagādā salīdzinoši mazāk problēmjautājumu; kompensācijas apmērs par iznīcinātu mantu visbiežāk tiks noteikts pēc tās vērtības zaudējumu veidā, tomēr kompensācijas apmēru kā mierinājumu par nemantisko kaitējumu, kas radies lietas ar sentimentālu vērtību iznīcināšanas rezultātā, būs komplicēts uzdevums⁸⁴. Var secināt, ka problemātika kompensācijas noteikšanā delikttiesiskajās attiecībās raksturīga galvenokārt, nosakot kompensāciju par nemantisko kaitējumu.

Apzinoties riskus, kas radīsies rīcības rezultātā, persona var efektīvi izsvērt gūto labumu kopsakarā ar risku un tādejādi paredzot potenciālo iznākumu, izvēlēties, kā rīkoties. Iespējai paredzēt iznākumu ir svarīga loma indivīda pamatam paļauties tiesu varai.

2.2. Kompensācijas apmēru skarošā normatīvā regulējuma problemātika kompensācijas apmēra noteikšanā.

Autoraprāt, kompensācijas apmēru skarošā normatīvā regulējuma problemātika kompensācijas apmēra noteikšanā izpaužas vairākos veidos. Lai varētu runāt par normatīvo aktu piemērošanu, svarīgs nosacījums ir saprotama un konsekventa terminoloģija normatīvo aktu ietvaros. Latvijas likumos terminoloģija īpaši nemantiskā kaitējuma ziņā ir radusies neveiksmīga un lielākoties grūti saprotama. Piemēram, Civilprocesa likumā ir minēta vārdkopa “morālais kaitējums”, kamēr turpmāk minētajā likumā tiek lietots jēdziens “nemantiskais kaitējums”. Pozitīvi ir vērtējams salīdzinoši nesens spēkā stājušās likuma “Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums”⁸⁵ izmantoto terminoloģiju, piemēram, nošķirot zaudējumu jēdzienu no nemantiskā kaitējuma jēdziena un paskaidrojot katru šī jēdziena izpratni. Vairāk par terminoloģiju delikttiesību apakšnozarē ir minēts darba pirmajā daļā.

Otrs šīs problemātikas aspekts izpaužas kā normatīvajos aktos noteiktie kompensācijas apmēra ierobežojumi, kuri regulē augstāko apmēru, kādā kompensācija cietušajam tiktu izmaksāta, vai paredz kompensācijas izmaksājamās daļas samazināšanu, un, autoraprāt, tas ir pretrunā ar Satversmē noteiktajām tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu.

⁸³ Harris D., Campbell D., Halson R. Remedies in Contract and Tort 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.290.

⁸⁴ Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 225.lpp.

⁸⁵ Latvijas Republikas likums: Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums. Pieņemts: 30.11.2017. [01.03.18. red]

Trešais šīs problemātikas aspekts izpaužas dēļ vienotu kompensācijas likmju nepastāvēšanas, kā arī uzskatāms, ka šādas likmes varētu nebūt efektīvas visos gadījumos. Augstākā tiesa savā spriedumā ir ietvērusi “Vienotas likmes, uz kuru pamata noteikt atlīdzību par morālo kaitējumu, nepastāv, tāpēc atlīdzības apmērs nosakāms katrā konkrētā gadījumā pēc tiesas ieskata, vadoties pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem, kā to paredz Civillikuma 5.pants.⁸⁶” Attiecībā uz vispārējo tiesību principu piemērošanu literatūrā atrodams viedoklis, ka “vispārējo tiesību principu pilnīgi patstāvīga piemērošana ir tāda kā avārijas izeja gadījumos, kad nav iespējams tieši vai pēc analogijas piemērot likuma normas”⁸⁷. Civiltiesībās pazīstamākie vispārējie tiesību principi ir:

- privātautonomijas princips (subjekti var brīvi, pēc savas izvēles veidot savstarpējās tiesiskās attiecības);
- līgumu brīvības princips (šis princips ir privātautonomijas principa izpausme; subjekts var brīvi izvēlēties, vai noslēgt līgumu, tā saturu, līgumpartneri);
- labas ticības princips;
- uzticības aizsardzības princips;
- publiskās ticamības princips.⁸⁸

Tiesai atbilstoši Civilprocesa likuma 193.panta piektās daļas noteikumiem sprieduma pamatojumā jānorāda argumenti, kuru dēļ tā uzskatījusi, ka noteiktais atlīdzinājums atbilst taisnības apziņai, citiem vārdiem sakot, ka atlīdzinājums ir taisnīgs un samērīgs (tāds, kas dod apmierinājumu cietušajai personai, un vienlaikus kalpo arī kā līdzeklis pušu samierināšanai un sasniedz ģenerālās prevencijas mērķi).⁸⁹ Tomēr, pastāv arī normatīvie akti, kas nosaka kompensācijas apmēru atsevišķos gadījumos, piemēram, ministru kabineta noteikumi “Darbā nodarītā kaitējuma atlīdzības aprēķināšanas, finansēšanas un izmaksas kārtība⁹⁰” sevī ietver aprēķināšanas metodiku. Tādā veidā norādot, ka piemērojamas normas, kuras tiesai atstāj plašas iespējas, nosakot apmēru. Iepazīstoties ar šīm normām, vidusmēra cilvēkam, autoraprāt, nevar tapt skaidrs, kāds kompensācijas apmērs, īpaši daļā par nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu varētu tikt ar tiesas spriedumu noteikts, tomēr ieskatīšanās tiesu praksē šo varētu kādā mērā novērst. Tāpat

⁸⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 31.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-452/2013

⁸⁷ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Preses nams, 2007, 60.lpp.

⁸⁸ Ibid, 61.lpp.

⁸⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 31.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-452/2013

⁹⁰ Darbā nodarītā kaitējuma atlīdzības aprēķināšanas, finansēšanas un izmaksas kārtība. Ministru kabineta 2001. gada 23. augusta noteikumi Nr.378. [01.01.2014. red.]

Augstākā tiesa līdzīgi iepriekš minētajam spriedumam ir atzinusi, ka nepastāv kritēriju (nevis likmes, kā iepriekšminētajā spriedumā), pēc kuriem nosakāms kompensācijas apmērs: “Apelācijas instances tiesa pamatoti atzinusi, ka Latvijā nav likumu, kas noteiktu vienotus kritērijus, pēc kuriem nosakāms morālā kaitējuma atlīdzības apmērs.”⁹¹”

Tā kā “tiesību sistēmā ir dots aprobežots sastāvu skaits,⁹²” un dzīvē iespējamo delikttiesisko attiecību variāciju skaits ir neierobežots, nav iespējams normatīvajos aktos šīs situācijas paredzēt un pie tam normatīvajā aktā noteikt kompensācijas apmēru, uz to norāda arī tiesu prakses apkopojumā minētais: “komplicētības un individualitātes dēļ tam nav iespējams likumā uzskaitīt visus gadījumus, kad atlīdzība ir piešķirama, un noteikt atlīdzības apmēru katrā individuālā gadījumā⁹³.”

Attiecībā uz zaudējumu apmēra noteikšanu prettiesīgu mantas bojājuma un paņemšanas gadījumos ir piemērojams Civillikuma 2354. pants, kurš norāda uz 1776.–1792. pantu piemērošanu, tomēr Civillikuma 1779.¹ pants faktiski nav piemērojams, nosakot kompensācijas apmēru delikttiesiskajās attiecībās. 1779.¹ pants atšķiras no 1779. panta zaudējumu apmēra noteikšanas metodiku – pirmais attiecas uz līgumiskajiem pārkāpumiem, un ierobežo maksimālo atbildētāja atbildību, nosakot, ka viņš var būt atbildīgs vienīgi par kaitējumu, kuru paredzējis, savukārt pēdējais šādu ierobežojumu neparedz⁹⁴.

2.3. Ar kompensācijas izmaksāšanu saistītā problemātika.

Autors uzskata, ka atsevišķos delikta gadījumos cietušā tiesības uz kompensāciju tiktu pilnīgāk ievērotas tad, ja kompensācija tiktu maksāta periodisku maksājumu formā. Arī Kopējā modeļa VI.–6:203. pantā ir noteikts, ka pēc vispārīga noteikuma, kompensācijai ir izmaksājama pilnā apmērā un viena maksājuma veidā.⁹⁵ Un ikgadējie (*in form of an annuity* – angļu val.) maksājumi ir pieļaujami izņēmuma kārtā, un tam nepieciešams īpašs pamatojums jeb kā panta tekstā minēts – *labs iemesls* (good reason – angļu val.). Kopējā modeļa šī panta komentāros norādīts, ka labs iemesls izpildās tajos gadījumos, kad ir iestājusies personas nāve vai nodarīts

⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 31.oktobra spriedums Lietā Nr. SKC-452/2013

⁹² Vīnzarājs N. Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.–1939.) Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihanova izdevums, 2000, 30.lpp.

⁹³ Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās. Tiesu prakses apkopojums Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2014. gads.

⁹⁴ Kārklīšs J. Idea of Strict Liability in Private Law. LU žurnāls Juridiskā zinātne, nr. 10. Rīga, 2017, 196.lpp.

⁹⁵ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 4. book, p.3791.

personisks aizskārums.⁹⁶ Pie šāda rakstura deliktiem ar periodiskiem maksājumiem ir iespējams pēc iespējas saglabāt tādu dzīves kvalitāti, kāda tā ir bijusi pirms delikta notikšanas⁹⁷. Dzīves kvalitātes saglabāšana autoraprāt, tāda kaitējuma gadījumos, kad tā sekas nākotnē nav novēršamas ar vienreizēju summas izmaksāšanu, nav iespējama, cietušajam izmaksājot vienreizējā maksājumā, un problemātika izpaužas tajā, ka, neizmaksājot kompensāciju šādos gadījumos ikgadēju maksājumu formā, nevar tikt sasniegts kompensēšanas mērķis aizsargāt cietušo. Visuzskatāmākie gadījumi, kad šāda kompensācijas maksāšanā varētu būt pamatota, ir piemēram, darbaspēju zuduma gadījumā, apgādnieka nāves gadījumā.

Augstākās tiesas judikatūrā nav atrodams spriedums, kurā būtu piespriests vainīgajam periodiski sniegt naudas summu cietušajam par, piemēram, darbaspēju zudumu, tā, piemēram, lietā, kur cietušajam aizskārums rezultātā "iestājusies daļēja ķermeņa paralīze – zaudējis spēju runāt, patstāvīgi pārvietoties, radušies uztveres, atmiņas traucējumi un roku kustību traucējumi", Augstākā tiesa atstāja negrozītu spriedumu, ar kuru par atlīdzību noteikta naudas summa, par kuras izmaksāšanu atsevišķos maksājumos nekas nav minēts⁹⁸, kas norāda uz Latvijā pastāvošo tiesu praksi kompensāciju cietušajam arī par nepārejošu veselības traucējumu noteikt summu, kas izpaužas vienā kompensācijas maksājumā.

Šāda pieeja, autoraprāt ir neatbilstoša cietušā tiesībām uz atbilstošu kompensāciju, un cietušā dzīves kvalitāte ar kompensācijas izmaksāšanu vienreizējā maksājumā gadījumos, kad kaitējuma sekas ir ilgstošas un nenovēršamas, netiek atgriezta pēc iespējas (nevis pilnībā) tādā stāvoklī, kāds tas būtu, ja kaitējums nebūtu iestājies. Autoraprāt, varētu teikt, ka laika ziņā ilgstoša kaitējuma seku esamība un nepārtraukta prasa pēc tāda paša rakstura kompensācijas – ilgstošas un nepārtrauktas, kamēr vien šo sekas ir cietušā dzīvē.

Kaitējuma atlīdzināšanas kārtību, izmaksājot to ik mēnesi paredz Ministru kabineta noteikumu nr. 356 "Darbā nodarītā kaitējuma atlīdzības aprēķināšanas, finansēšanas un izmaksas kārtība" 19. punkts, ko varētu ņemt par vadlīnijām, veidojot regulējumu, kas paredz periodiskus maksājumus.

⁹⁶ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 4. book, p.3791.

⁹⁷ Ibid

⁹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 9.februāra spriedums Lietā Nr. SKC – 56/2011

2.4. Ar pierādīšanu saistītā problemātika

Īsumā pierādīšanas jautājums delikttiesiskajās attiecībās var sagādāt problemātiku divos veidos:

- cietušais nevar pierādīt visus delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumus;
- normatīvais akts paredz izņēmumu no pierādīšanas pienākuma, kā rezultātā delikvents var tikt nostādīts nepamatoti neizdevīgākā situācijā kā atbildētājs.

Pierādīšana ir procesuālo tiesību jautājums, un to regulē Civilprocesa likuma trešā sadaļa, tajā nosakot, īsumā izsakoties, tiesas pienākumu novērtēt pierādījumus, un pamatot, kādēļ tā vienus faktus uzskata par pierādītiem, bet citus par nepierādītiem.

Tiesai, vērtējot pierādījumus ir pienākums vadīties pēc Civilprocesa likuma 97. pantā noteiktā: “tiesa novērtē pierādījumus pēc savas iekšējās pārlicības, kas pamatota uz tiesas sēdē vispusīgi, pilnīgi un objektīvi pārbaudītiem pierādījumiem, vadoties no tiesiskās apziņas, kas balstīta uz loģikas likumiem, zinātnes atziņām un dzīvē gūtiem novērojumiem” kā arī prasītājam, kā noteikts 93. pantā, ir pienākums pierādīt savu prasījumu pamatotību.

Vispārzināms, ka personas, noslēdzot līgumu vai izvērtējot to slēgt, vai ne, var apzināties (nevis viennozīmīgi apzinās) iespējamību nākotnē būt par atbildētāju vai prasītāju šajās tiesiskajās attiecībās, un, arī ņemot vērā šo aspektu, izvērtēt, vai līgumu slēgt vai ne, kā arī noslēgšanas gadījumā apzināties šādu iespēju un resursus, kas nepieciešami tiesvedībai. Deliktam visbiežāk raksturīgās neparedzamības dēļ situācija ir pretēja līgumiskajām attiecībām šajā rindkopā minētā aspektā.

Delikta jeb ārpuslīgumiskā pārkāpuma gadījumā, kā no jēdziena (ārpuslīgumiskais) jau nojaušams, starp pusēm pārsvarā nepastāv noslēgts šo situāciju regulējoša vienošanās delikta gadījumam (pēdējais apgalvojums secināms, darbā gaitā iepazīstot tiesu praksi). Piemēram, rakstiska līguma formas nepieciešamība ir pamatojama pierādīšanas pienākuma (*onus probandi* dēļ) dēļ⁹⁹, un, lai dalībniekiem paliktu pierādījumi par darījuma saturu un faktu¹⁰⁰.

Delikttiesiskajās attiecībās, neesot līgumam, pierādīšanas pienākums prasītājam sagādā lielāku nastu, salīdzinot, kā tas ir līgumiskajās attiecībās (it īpaši, piemēram, notariāla līguma gadījumā). Tāpat arī līdzēji pirms līguma slēgšanas veic darbības, kas atvieglotu pierādīšanu, bet šāda iespēja delikta gadījumā iesaistītajiem nav.

⁹⁹ V. Sinaiskis. Saistību tiesības. Latvijas Civiltiesību apskats. Rīga: LU studentu padomes grāmatnīca, 1940, 20.lpp.

¹⁰⁰ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Preses nams, 2007, 191.lpp.

Prasītājam, nespējot pierādīt neatļautu darbību vai kaitējuma esamību, vai cēloņsakarību, attiecībā uz delikta izraisīto kaitējumu kopumā vai daļā par kaitējumu, tiesai nav pamata piespriest kompensāciju par labu prasītājam par kaitējumu vispār vai kādā tā daļā, kur kāds no kritērijiem neizpildās. Literatūrā attiecībā uz zaudējumu atlīdzināšanu atrodams apgalvojums, ka “dažkārt zaudējumu prasība paliek neapmierināta, jo prasītājs nespēj pierādīt, ka atbildētājs ir tas, kas nodarījis zaudējumus¹⁰¹”. Autoraprāt, tieši cietušais ir tas, kurš pirms delikta notikuma tā iestāšanos nevar paredzēt, tā kā delikvents ir neatļautās darbības veicējs, un delikta iestāšanās parasti ir atkarīga no delikventa rīcības, tātad pastāv liels risks, ka cietušais nav gatavs savas tiesības aizstāvēt, piemēram, dēļ tiesvedības finansiāla rakstura nastas. Šajā rindkopā aprakstītais par ievērojamo cietušā (prasītāja) pierādīšanas pienākuma apjomu un viņa nespēju paredzēt delikta notikumu vēsta par iespējamo problemātiku praksē cietušajam pilnvērtīgi aizstāvēt savas tiesības uz pilna apmēra kompensāciju tiesā, kas sliktākajā gadījumā rezultējas kompensācijas nenoteikšanā vispār vai arī noteikšanā vien par kādu kaitējuma daļu, tātad faktiskajam kaitējumam neatbilstošā apmērā. Par labu cietušajam vēsta nākamajā rindkopā minētā veida regulējumi.

Dažkārt likumā var būt noteiktas atkāpes no iepriekšminētā noteikuma, atbrīvojot pusi no pierādīšanas pienākuma. Juridiskajā literatūrā atrodams, ka pastāv seši izņēmumi no pierādīšanas pienākuma, viens no tiem ir “fakti, kas saskaņā ar likumu uzskatāmi par nodibinātiem”¹⁰². Autoraprāt, šādas prezumpcijas var delikventu nostādīt procesuāli neizdevīgākā situācijā, piemēram, situācijās, kad prezumpcija ir neapstrīdama; literatūrā¹⁰³ šāda veida prezumpciju pastāvēšana ir norādīta, bet sīkāks paskaidrojums Latvijas juridiskajā literatūrā nav atrodams.

Piemēram, Civillikuma 2352.¹ pantā, atbrīvojot prasītāju no ziņu nepatiesuma pierādīšanas pienākuma “Katram ir tiesības prasīt tiesas ceļā atsaukt ziņas, kas aizskar viņa godu un cieņu, ja šādu ziņu izplatītājs nepierāda, ka tās atbilst patiesībai,” tādā veidā, kā minēts panta komentāros, godu un cieņu aizskarošu ziņu izplatītājam ir jāpierāda izplatīto ziņu atbilstība īstenībai, vai tās ir jāpārtrauc.¹⁰⁴ Tomēr šāda veida regulējumi ir tikai likumā sevišķi noteiktos izņēmuma gadījumos.

Dažkārt tiek pielietotas prezumpcijas, kas manāmi ietekmē prasītāja pierādīšanas nastu, šādas prezumpcijas bieži vien ir sastopamas normatīvajos aktos, kuri cita starpā regulē aprēķināšanas metodiku par dažādu pakalpojumu neatļautu izmantošanu. Ilustrācijas nolūkā turpmāk šajā nodaļā

¹⁰¹ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 210.lpp.

¹⁰² Līcis A. Prasības tiesvedībā un pierādījumi. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2003, 69. lpp.

¹⁰³ Autoru kolektīvs Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 346.lpp

¹⁰⁴ K. Torgāns, A.Grūtups, K.Balodis, G.Višņakova, S.Petrovičs, E.Kalniņš, A.Bitāns: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans īpašums, 1998., 345.lpp.

minēta apjoma aprēķināšanas metodika, kuras pamatā ir prezumpcija, attiecībā uz neatļautu ūdenssaimniecības pakalpojumu izmantošanu (šajā darbā apskatot vien neatļauti (itkā – autora piezīme) *patērētā* ūdens, kā viena no normatīvajā aktā minētajiem ūdenssaimniecības pakalpojumu veidiem).

Ministru kabineta noteikumi Nr. 174¹⁰⁵ to 54. punktā lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā paredz aprēķināšanas metodiku, kura pēc būtības prezumē ūdenssaimniecības pakalpojuma (neatļautu) izmantošanu bez apstājas un lielākajā fiziski iespējamajā apjomā (t.i., ņemot vērā caurules ģeometriju u.tml. faktorus), pēc kuras tiek aprēķināts neatļauti *izmantotais* (itkā – autora piezīme) ūdenssaimniecības pakalpojuma apjoms, un par pamatu ņemot šo aprēķināto apjomu tiek noteikts *kompensācijas* (tā minēts normatīvā akta tekstā) apmērs pēc šo noteikumu 56. punkta. Attiecībā uz neatļauti izmantotā pakalpojuma apjomu prasītājs ir atbrīvots no pienākuma to pierādīt, bet tas tiek prezumēts, kā arī prezumēts tiek pats apjoms. Šādas prezumpcijas rada situācijas, kurās delikventam tiek radītas (autoraprāt – nepamatoti) paaugstināta apmēra negatīvas mantiskās sekas. Pusei ir tiesības to apstrīdēt prezumpciju arī gadījumos, kad konkrētajā tiesību normā šīs tiesības nav formulētas *expressis verbis*, tomēr šāda veida prezumpcijas likumdevējam ir jānosaka, sabalansējot abu pušu tiesiskās intereses.

2.5. Problemātika sasniegt kompensācijas noteikto teorētisko mērķi

Profesora Vasilija Sinaiska teiktajā par atlīdzības (kompensācijas) apmēru, uzsvars ir likts uz pušu savstarpējā miera nodibināšanu: “Apmierinājuma pirmatnīgā ideja ir nodibināt mieru starp cietušo un aizskāruma izdarītāju kā kaitējumā vainīgo”¹⁰⁶, jāpiemin, ka šī apmierinājuma ideja pirmreizēji ir minēta jau 1940. gada izdevumā, tāpēc, iespējams, varētu šķist, ka ir pamats apšaubīt tās atbilstību mūsdienīgai apmierinājuma izpratnei. Paredzams, ka teorētiski tiesas noteiktais (nevis izlīgumā ietvertais) atlīdzības apmērs identiskos faktiskajos apstākļos varētu atšķirties, salīdzinot to ar apmēru, kas nepieciešams, lai, pirmajā gadījumā, dotu mierinājumu par ciešanām, un, otrajā gadījumā, lai pušu starpā nodibinātu mieru (šie ir atšķirīgi mērķi), jo, autoraprāt, pati tiesvedība starp pusēm liecina par pušu atšķirīgo nostāju, un tāvad tiesai būtu jāpaveic šķietami neiespējams uzdevums, un tas neliecina par pušu savstarpējo mieru, tomēr pretēja situācija ir, piemēram,

¹⁰⁵ Noteikumi par sabiedrisko ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu un lietošanu: Ministru kabineta 2016. gada 22. marta noteikumi nr. 174. [14.04.2017. red.]

¹⁰⁶ Sinaisks V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 147. lpp

izlīguma gadījumā, kad puses ir vienojušās par atlīdzības apmēru, un tādā gadījumā ir pamats uzskatīt, ka ir panākts pušu savstarpējais miers.

Ir pamats uzskatīt, ka ar tiesas noteiktu atlīdzības apmēru pušu savstarpējais miers nav panākams, tāpēc profesora Vasilija Sinaiska minētais atlīdzības mērķis ar tiesas spriedumu, autoraprāt, nevar tikt īstenots. Augstākās tiesas Civillietu departaments 2015. gada 1. janvāra lietā Nr. SKC-9/2015, profesora Vasilija Sinaiska izpratnes kontekstā ir minējusi: “jāpanāk vismaz daļēja konfliktējošo pušu samierināšana,¹⁰⁷”, kas reducē atlīdzības sasniedzamo mērķi līdz daļējai pušu samierināšanai, un, autoraprāt, ir drīzāk īstenojams, tomēr jēdzienam “*daļēja samierināšana*”, autoraprāt, būtu nepieciešams sīkāks paskaidrojums.

Senāts 2012. gada 23. maija spriedumā SKC-200/2012 lietā Nr. C11085909 ir paudis atlīdzības izpratni, kas sevī apvieno abas iepriekšminētās atlīdzības izpratnes: “atlīdzinājums ir taisnīgs un samērīgs – tāds, kas dod apmierinājumu cietušajai personai, un vienlaikus kalpo arī kā līdzeklis pušu samierināšanai un sasniedz ģenerālās prevencijas mērķi”¹⁰⁸.

Literatūrā atrodams samierināšanas funkcijas skaidrojums, kas ir šaurāks par V. Sinaiska sniegto skaidrojumu, un norāda, ka “cietušajam ir jādod tik liela atlīdzība, kas viņu apmierinātu, saprātīgi izvērtējot atbildētāja spēju dot šādu atlīdzību¹⁰⁹”, tātad vairs neminot pušu savstarpēju samierināšanu, bet gan cietušās puses samierināšanu, kas, autoraprāt, praksē ir drīzāk panākams rezultāts. Līdzīgs skaidrojums ir atrodams Lietā Nr. SKC-124/2011, kurā tiesa, pamatojot kompensācijas apmēru, ir norādījusi “Piedzīto atlīdzības apmēru tiesa uzskatījusi par taisnīgu, jo tas pildīs [...] samierināšanas funkciju – palīdzēs prasītājam samierināties ar nodarīto aizskārumu”¹¹⁰. Pēdējos divos norādītajos avotos ir manāma šīs funkcijas izpratnes atšķirība no 1940. gadā definētā, un, autoraprāt, šāda izpratne ir vieglāk ievērojama praksē.

Autors uzskata, ka pušu savstarpējā miera nodibināšana kā kompensācijas par nemantisko kaitējumu mērķis ir tāds, ko praktiski ar tiesas spriedumu, ņemot vērā iepriekšminēto, nevar īstenot, tomēr, lai par faktiski pastāvošo mieru starp pusēm pārliecinātos, būtu jānoskaidro pušu atsauksmes (vai miers ticis nodibināts, vai nē) lietās, kur noteikts kompensācijas apmērs, tomēr maz ticams, ka puses sniegtu iekšējai pārlicībai atbilstošu atsauksmi.

¹⁰⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 28. janvāra spriedums Lietā Nr. SKC-9/2015

¹⁰⁸ Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās. Tiesu prakses apkopojums Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2014. gads.

¹⁰⁹ Retējums J. Kāds ir goda un cieņas aizskārums civiltiesiskais regulējums. Jurista Vārds, 2003. gada 20. augusts, Nr.29.

¹¹⁰ Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās. Tiesu prakses apkopojums Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2014. gads.

2.6. Nemantiskā kaitējuma novērtēšanas naudas izteiksmē problemātika

Šai problemātikai pamatā ir divi cēloņi, kurus novērst ir visai neiespējami. Problemātikas cēloņus var nojaust no apakšnodaļas vārdiskā formulējuma vien, jo nemantiskās vērtības nav iespējams izteikt naudā, tāpat arī nemantisko kaitējumu nav iespējams izteikt naudā, bet līdzīgs (līdzīgs, jo tiesa nevis novērtē kaitējuma vērtību, bet naudu, ar kuru var nolīdzināt kaitējumu) uzdevums nemantiskā kaitējuma izteikšanā naudā tiesai ir jāveic, lai cietušā interesēs nolīdzinātu radušos kaitējumu, un iepriekšminētais iet roku rokā ar tālāk minētajiem problemātikas cēloņiem. Šie cēloņi ir:

- nemantiskais kaitējums katram ir subjektīvi novērtējams;
- jebkādas naudas summa nenovērš (nemateriālo – autora piezīme) kaitējumu.¹¹¹

Pirmais minētais cēlonis ir saistīts ar cietušā individuālajām īpašībām, tādēļ, arī stingra atsaukšanās spriedumos uz tiesu praksi, uzskatāms, nevarētu atrisināt pastāvošo problemātiku. Pēdējais minētais cēlonis ir saistīts ar nemantiskā kaitējuma īpatnību, ka tas nevar tikt novērsts nekādā veidā, tomēr mantiskā kaitējuma gadījumā ir uzskatāms, ka, atlīdzinot zaudējumu apmēru, ir iespējams cietušo atgriezt tādā stāvoklī, kāds tas būtu bijis, ja kaitējums nebūtu iestājies.¹¹²

Lieteratūrā atrodams, ka atlīdzināšanas, t.sk. arī kompensēšanas par nemantisko kaitējumu funkcijas ir:

- samierināšanas;
- taisnīguma (nodrošina, lai spriedums, ievērojot Civillikuma 5. pantu, atbilstu taisnības apziņai un vispārējiem tiesību principiem);
- prevencijas.¹¹³

Kā regulēts Civillikuma 1635. panta 2. daļas 2. teikumā, tad “Atlīdzības apmēru par morālo kaitējumu nosaka tiesa pēc sava ieskata, ņemot vērā morālā kaitējuma smagumu un sekas,” tātad tiesai ir plašas iespējas apmēra noteikšanā, un šī pati norma, kas regulē kritērijus, kompensācijas apmēra noteikšanā, ir vispārīga un paredz kaitējuma smaguma un seku ņemšanu vērā. Autoraprāt, tā nozīmei neatbilstošs šķiet likumdevēja izvēlētais vārds “*smagums*”, un tas būtu aizstājams ar vārdu “*apjoms*” vai “*pakāpe*”, jo smagums latviešu valodas vārdnīcā ir skaidrots kā, pirmkārt,

¹¹¹ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 284.lpp.

¹¹² Ibid, 283.lpp.

¹¹³ Ibid, 279.lpp.

vispārināta īpašība – smags, otrkārt, masa, treškārt, smags priekšmets¹¹⁴; autoraprāt, neviens no šiem skaidrojumiem nešķiet atbilstošs, lai būtu par kaitējumu raksturojošu apzīmējumu. Autoraprāt, šādu situāciju varētu atrisināt, izsakot latviešu valodā Eiropas delikttiesību principu 3:201 pantā minēto terminu “*magnitude*”, kurš, šķietami, atbilst Civillikuma “*smagums*” izpratnei. Angļu valodas jēdziens “*Magnitude*”, kā minēts vārdnīcā, nozīmē lielums, svarīgums.¹¹⁵ Augstākā Tiesas prakses apkopojumā 1635. panta 2. daļas kontekstā ir minēts, ka “Minētā norma paredz gan metodoloģiju, gan arī kritērijus morālā kaitējuma atlīdzības apmēra noteikšanai¹¹⁶”.

Var secināt, ka nemantiskais kaitējums nav novērtējams naudas izteiksmē, un ir nepareizi uzskatīt, ka kompensācijas naudas summa, kā atlīdzības par nemantisko kaitējumu, apmērs ir noteikts, izsakot nemantisko kaitējumu naudā.

Tiesas noteiktajam kompensācijas apmēram par nemantisko kaitējumu ir rezultātā jādod cietušajam gandarījums.¹¹⁷ Gandarījuma sniegšanu var uzskatīt par mērķi, kas sasniedzams, nosakot kompensāciju par nemantisko kaitējumu. Kā minēts latviešu valodas vārdnīcā, tad gandarījums ir, pirmkārt, emocionāls stāvoklis, apmierinājums, otrkārt, paveikta darbība (gandarīt), rezultāts; atlīdzība (par paveikto, par pārestībām.¹¹⁸ Autoraprāt, ar gandarījuma jēdzienu nemantiskā kaitējuma kontekstā, ir saistīts cietušā emocionālais stāvoklis, tomēr tā konstatēšana, autoraprāt, radītu pārlietu lielu slogu tiesu sistēmai, un ir pamats domāt, ka gandarījuma došana praksē netiek sasniegta (jo nepastāv veids, kā tas ticami tiktu pārbaudīts).

Tiesu praksei ievērojama nozīme ir nemantiskā kaitējuma apmēra noteikšanā, uz to norāda Augstākās tiesas secinātais lietā par kompensācijas (*atlīdzības* – spriedumā) apmēra noteikšanu “[...]tiesai, nosakot atlīdzību par prasītājam nodarīto morālo kaitējumu, jāņem vērā tiesu prakse līdzīgās lietās”¹¹⁹.

Apskatot Augstākās tiesas apkopojumu, lietās, kur kompensācija noteikta par kaitējumu, kas radies kā sekas no tuviniekam nodarīta kaitējuma, var saskatīt ievērojamas atšķirības noteiktajā kompensācijas apmērā. Tā, piemēram par tuvinieku bojāeju noteikti šādi kompensācijas apmēri: 2500 EUR mātei (lieta nr. C23066613), 14228.72 EUR šāda summa katram prasītājam – dēlam un laulātajam (lietas nr. C04302407), 7 144,36 EUR no apkopojuma secināms, ka prasītājs bijis kāds

¹¹⁴ Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 2006, 1017.lpp.

¹¹⁵ Autoru kolektīvs. Angļu – latviešu vārdnīca. Rīga: Avots, 2007, 622.lpp.

¹¹⁶ Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās. Tiesu prakses apkopojums Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2014. gads.

¹¹⁷ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 270.lpp.

¹¹⁸ Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 2006, 303.lpp.

¹¹⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 31.oktobra spriedums Lietā Nr. SKC-452/2013

no vecākiem, tiesas spriedums nav publicēts (lieta nr. C17150709).¹²⁰ Šīs piesprietās summas ir ļoti atšķirīgas, tomēr, kā redzams no apkopojuma materiāliem, katrā no lietām ir bijuši atšķirīgi apstākļi, un tādēļ līdzīgu summu piešķiršana šajās lietās nebūtu uzskatāma par vienlīdzības principa pārkāpumu. Vienlīdzības princips ir ietverts pozitīvā tiesību normā – Satversmes 91. pantā, un kā panta komentāros minēts, “nozīmē, ka vienādos apstākļos izturēšanās ir jābūt vienādei, savukārt atšķirīgos apstākļos izturēšanās ir jābūt atšķirīgai”¹²¹, tādēļ ņemot vērā vienīgi tiesu praksi pēc apstākļiem līdzīgā gadījumā, un tādā veidā piespriežot identisku summu, ignorējot cietušo individuālās īpašības, nevar tikt sasniegts kompensācijas mērķis abos, ja, piemēram, šīs individuālās īpašības krasi atšķiras. Stingru atsaukšanos uz tiesu praksi var saskatīt kādā ar Talsu traģēdiju saistītā spriedumā, nosakot: “Lietas materiāli apliecina to, ka pēc smaguma pakāpes prasītāja veselībai nodarītais kaitējums un tā sekas nav vieglākas par Talsu traģēdijā cietušo V. V. un T. P. veselībai nodarīto kaitējumu, līdz ar to atbilstoši tiesiskās vienlīdzības principam arī noteiktajam atlīdzības apmēram jābūt līdzīgam.”¹²².

Latvijas tiesu praksei nav raksturīgs kompensācijas summas pamatojums, nošķirot un pamatojot atšķirīgus nemantiskā kaitējuma elementus. Šie nodalāmie elementi varētu būt sāpes, ciešanas, un dzīves ērtību/dzīvesprieka mazināšanās vai zudums¹²³. Izvērstāk pamatoti kompensācijas apmēri tiesas spriedumos tos padarītu caurskatāmākus, un kā pusēm, tā sabiedrībai, spriedumi kļūtu lielākā mērā viegli uztverami, saprotami.

2.7. Stingrās atbildības modelim raksturīgā problemātika

Ar atbildības modeļa būtību ir cieši saistīts vainas jēdziens, atbildības modeļu starpā tikuši diferencēti vainas, kā atbildības par neatļautu darbību elementa un priekšnoteikuma, nozīme, vērtējot delikttiesisko atbildību. Latvijas tiesībās ir pazīstami divi atbildības modeļi. Pirmām kārtām, tā ir “klasiskā modeļa atbildība”¹²⁴, kuru raksturo atbildība, kas balstīta uz vainu (*fault*

¹²⁰ Tiesu prakse par morālā kaitējuma apmēra noteikšanā saistībā ar prasītājam nodarīto tiesību aizskārumu, miesas bojājumiem vai tuvinieka bojāeju. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2011.–2016.gads.

¹²¹ Autoru kolektīvs. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 89.lpp.

¹²² Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās. Tiesu prakses apkopojums Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2014. gads.

¹²³ Harris D., Campbell D., Halson R. Remedies in Contract and Tort 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.371.

¹²⁴ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 131.lpp.

based liability – angļu val.)¹²⁵, kura galvenokārt delikttiesiskās atbildības kontekstā apskatīta šajā darbā, un, otrkārt, “bezvainas atbildība¹²⁶”, saukta arī kā “stingrā atbildība”, “stingrā tiešā atbildība”.¹²⁷

Stingrā atbildība Civillikumā ir aprakstīta 2347. pantā. Tomēr Civillikums vispārīgi neparedz vainas prezumpcijas principu, vainas prezumpcija pastāv vienīgi tajos gadījumos, kad to ir paredzējis likumdevējs¹²⁸.

Klasiskais modelis ņemts par pamatu, rakstot iepriekšējās darba daļas, tāpēc šai nodaļā, problemātiku ieskaitot, tiks kodolīgi aprakstītas galvenās stingrā modeļa (atbildības) atšķirības no klasiskā modeļa (atbildības).

Vērtējot personas vainu, ir nozīme, vai šīs personas rīcība ir objektīvi attaisnojama, jo personas rīcības objektīvs attaisnojums var norādīt uz personas vainas neesamību. Vainas jēdziena skaidrošana civiltiesībās nav vienkāršs uzdevums, tāpat Civillikumā vaina nav skaidrota, bet ir norādīts uz tās pakāpēm, un mijiedarbību ar ļaunu nolūku, rupju un vieglu neuzmanību¹²⁹. Rupja neuzmanība un ļauns nolūks kā vainas izpausmes apzīmējumi nav diez ko veiksmīgs¹³⁰. Plašāk neiedziļinoties vainas izpratnē, ir nepieciešams aprakstīt tās svarīgāko šīs nodaļas apskatītās problemātikas kontekstā.

Autoraprāt, vainas definīcijas civiltiesībās, veiksmīgs skaidrojums ir “vaina ir rīcības neatbilstība saprātīgas personas rīcības standartam, vai (ka tā ir) attaisnojumu neesamība.¹³¹” Stingrās atbildības atšķirība no klasiskā modeļa izpaužas kā iespējamo attaisnojumu, kuri var ietekmēt vainu jeb ir attiecināmi uz vainu, ierobežošana, uzskaitot tos *numerus clausus* normās¹³², kamēr klasiskajam modelim šāds ierobežojums nav raksturīgs. Civillikumā pastāv attaisnojumu, kuri var ietekmēt vainu stingrās atbildības gadījumā, uzskaitījums, un tie atrodami Civillikuma 2347. pantā, un šajā uzskaitījumā ietilpst šādi attaisnojumi, un tie attiecināmi vienīgi uz zaudējuma rašanās iemesliem:

- nepārvarama vara;
- cietušā nodoms;

¹²⁵ Torgāns K., Kārkliņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 131.lpp.

¹²⁶ Ibid

¹²⁷ Ibid

¹²⁸ Kārkliņš J. Idea of Strict Liability in Private Law. LU žurnāls Juridiskā zinātne, nr. 10. Rīga, 2017, 196.lpp.

¹²⁹ Torgāns K., Kārkliņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 110.lpp.

¹³⁰ Ibid, 111.lpp.

¹³¹ ibid

¹³² Ibid, 132.lpp.

— cietušā rupja nezumanība.

Problemātikas izpausme pamanāma pat tad, ja konkrētajām delikttiesiskajām attiecībām ir raksturīgs stingrās atbildības modelis, tomēr teorētiski izaicinošs kļūst jautājums, kad šajās konkrētajās delikttiesiskajās attiecībās, kurām raksturīgs stingrās atbildības modelis, iepriekš noslēgta vienošanās, kurā tomēr sevišķi nav atrunāts attiecību regulējums gadījumam, ja kaitējums radies paaugstinātas bīstamības avota iedarbības rezultātā (Civillikumā ir izmantota vārdkopa “nodarījis paaugstinātas bīstamības avots”, tomēr šāds vārdiskais savienojums, autoraprāt, nav veiksmīgs), un kura atbilst Civillikuma 1643. pantam. Skaidrības labad var minēt piemēru: autosporta sacensību dalībnieki, kura sekas var izpausties kā miesas bojājumi dalībniekiem, pirms sacensību notikuma ir noslēguši vienošanos, kura atbilst Civillikuma 1643. panta pirmajam teikumam, savukārt sacensību notikuma rezultātā dalībniekam tiek nodarīts miesas bojājums, kas ir sekas cita dalībnieka vieglai neuzmanībai viņa darbībās (šādas darbības atbilst sporta veida būtībai un nav neatļautas) ar paaugstinātas bīstamības avotu. Šajā gadījumā rodas jautājums, vai persona, kura veica darbības ar paaugstinātas bīstamības avotu, ir civiltiesiski atbildīga par iepriekšminēto kaitējumu vai nav. Atbilde rodama, vērtējot, kurš no tiesību avotiem – līgums vai likums šajā gadījumā prevalē šai civiltiesiskajā attiecībā.

Apskatot Civillikuma 1643. pantu, secināms, ka tas neaizliedz pusēm slēgt vienošanos, kura aptvertu arī kaitējumu, kas radies paaugstinātas bīstamības avota iedarbības rezultātā.

Problemātika izpaužas gadījumos, kad šī prezumpcija tiktu nepamatoti piemērota, kā rezultātā notiktu taisnīguma principa pārkāpums¹³³. Lai arī Civillikuma 2347. pants ir *numerus clausus* norma, tā tomēr sevī neietver izņēmumus, kuri minēti Civillikuma 1637. pantā no atbildības (arī stingrās), kas var radīt liekas neskaidrības. Ja cietušais delikvents nespēj pierādīt cietušā ļaunu nolūku, kā rezultātā, piemēram, personai, kurai radies kaitējums dēļ cietušās personas ar ļaunu nolūku darbību rezultātā, tam, kura darbība saistīta ar paaugstinātu bīstamību apkārtējiem, iestājas civiltiesiskā atbildība par kaitējumu, kura iestāšanos, piemēram, cietušais pats veicinājis.

2.8. Kompensējamā kaitējuma apmērs kā šķērslis tiesību uz kaitējuma kompensāciju īstenošanai.

Šī šķēršļa iestāšanās, pirmkārt, ir atkarīga no tā, vai likumā, kas regulē, vai kompensācija vispār nosakāma, ir vai nav paredzēta kompensācija par attiecīgo kaitējuma apjomu, un, otrkārt,

¹³³ Kārklīņš J. Idea of Strict Liability in Private Law. LU žurnāls Juridiskā zinātne, nr. 10. Rīga, 2017, 198.lpp.

vai likums, kas regulē nosakāmās kompensācijas apjomu, ierobežo iespējami nosakāmo kompensācijas apmēru, nosakot lielāko iespējamo nosakāmās kompensācijas summu, vai nosaka jau noteiktas kompensācijas izmaksāšanas noteikumus, t. sk., paredzot izmaksāt jau noteikto kompensāciju daļēji. Šādas situācijas, autoraprāt, visbiežāk raksturīgas gadījumos, attiecīgi, pirmkārt, kad nodarītais kaitējums pēc likuma (vai tiesas, ja šis kaitējuma nozīmības jautājums jāvērtē tai) nav nozīmīgs, un, otrkārt, ja kaitējuma apmērs un tātad noteiktais kompensācijas apmērs sasniedz tik augstus apmērus, ka atsevišķos gadījumos, likums paredz izmaksājamās daļas samazināšanu. Vienkārši izsakoties, var teikt, ka parasti praksē pirmajā gadījumā tie ir mazi, bet otrajā gadījumā lieli apmēri.

Civillikuma tekstā nav ierakstīts ierobežojums, kas, noteiktu, ka specifisku kaitējuma kritēriju izpildīšanās gadījumā kompensācija nav nosakāma vispār, un to apliecina Civillikuma 1635. panta 1. daļas teksts: “Katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot”, no kura pēc gramatiskās metodes secināms, ka specifiski kaitējuma kritēriji apmierinājuma (tātad arī kompensācijas) noteikšanai vispār nav izvirzīti. Šā paša panta 2. daļā attiecībā par nemantisko (morālo – likuma tekstā) ir ierakstīts, ka kaitējuma “*smagums* un *sekas*” ņemamas vērā, nosakot kompensācijas apmēru, bet no normas teksta saprotams, ka šī norma neregulē jautājumu, vai kompensācija vispār ir nosakāma.

Lai arī Civillikums neparedz iepriekšminēto ierobežojumu, Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums¹³⁴ nosaka šādu ierobežojumu, un judikatūrā tēze par kaitējuma atlīdzināšanu, pamatojoties uz šo likumu skan šādi: “Tas vien, ka atlīdzinājuma prasījuma tiesiskais pamats pastāv, nenozīmē, ka nodarīts morāls kaitējums jeb radītas tādas faktiskas sekas, kas atlīdzināmas.¹³⁵”.

Tātad arī Latvijas tiesu praksē atrodams, ka ne jebkurš kaitējums rada delikttiesiskās attiecības, jo jāizpildās nosacījumiem, kas attiecas uz kaitējumu – tam jābūt būtiskam. Kā norādīts Kopējā modelī, kaitējums, kā mantisks, tā nemantisks, un aizskārums ir tiesiski nozīmīgs, ja tas atbilst vienam no šiem kritērijiem:

¹³⁴ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums : LV likums. Pieņemts 02.06.2005. [01.03.2018. red.]

¹³⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 15.maija spriedums lietā Nr. A420412311.

- zaudējums vai personiskais aizskārums (*injury*) radies tiesību, kuru aizsargā likums, pārkāpuma rezultātā;
- zaudējums vai personiskais aizskārums (*injury*) radies intereses, kas ir tiesiskās aizsardzības vērtā.¹³⁶

Vērts pievērst uzmanību faktam, ka nosacījumi abos gadījumos savstarpēji ir formulēti atšķirīgi, norādot, ka tiesībai ir jābūt ar likumu aizsargātai, bet interesei ir jābūt tiesiskās aizsardzības vērtai. Tomēr, kā minēts šā Kopējā Modeļa panta komentāros, tad praktisku atšķirību šo elementu (tiesības, interese) nošķiršana un atsevišķie nosacījumi pret katru no tiem, šā panta piemērošanā nerada.¹³⁷ Iepriekšminētais apgalvojums ir pamatots ar apstākli, ka Eiropas Savienības dalībvalstu delikttiesiskais regulējums nav pietiekami harmonizēts, un rezultātā var izveidoties situācija, kad termini “tiesības” un “interese” dažādu Eiropas valstu tiesību sistēmās var tikt izprasti atšķirīgi.¹³⁸ Secināms, ka tiesību harmonizācijas labad būtu nepieciešams veikt arī jēdzienu harmonizāciju, kas Latvijā, īpaši nemantiskā kaitējuma jomā, nav izveidota veismīgi.

Kopējā modeļa VI.–1:101 *Basic rule* panta komentāros ir skaidrota kaitējuma izpratne, tā angļu valodas termins “*loss*” tiek attiecināts gan uz mantisku, gan nemantisku kaitējumu, kamēr angļu valodas termins “*damage*” tiek skaidrots kā plašs jēdziens, un tas aptver jebkura veida kaitīgās (*detrimental* – angļu val.) sekas, un tas aptver angļu valodas jēdzienu “*loss*”, “*injury*” saturu.¹³⁹ Ņemot vērā iepriekšminēto, kaitējumam atbilstošākais jēdziens no Kopējā modelī izmantotajiem jēdzieniem, ir “*damage*”, jo, pirmkārt, šis jēdziens attiecas kā uz mantisko, tā nemantisko kaitējumu¹⁴⁰, otrkārt, literatūrā atrodamais J. Kārkliņa teiktais apstiprina šādu termina *damage* izpratni “Pirmkārt, šim nemantiskam **kaitējumam** ir jābūt būtiskam jeb juridiski nozīmīgam (*relevant damage*)¹⁴¹”, lai arī iepriekš citētais ir teksta par nemantiskā kaitējuma kopsakarā, tomēr šis fakts neietekmē jēdziena “*damages*” izprašanu kā kaitējumu. Kopējā modeļa komentāros minēts, ka nozīmīga kaitējuma jēdzienā ietilpst gan mantiska gan nemantiska kaitējuma veidi¹⁴², kas savukārt Kopējā modelī minētais termins *loss* var tikt skaidrots arī kā

¹³⁶ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 4. book, p.3139.

¹³⁷ Ibid, p.3143.

¹³⁸ Ibid

¹³⁹ Ibid, p.3084.

¹⁴⁰ Ibid p.3139.

¹⁴¹ Torgāns K., Kārkliņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 272.lpp.

¹⁴² Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 4. book, p.3084.

kaitējums, bet šaurākā izpratnē, un neaptver visu kaitējumu kopumā, atšķirībā no “*damages*” jēdziena, kurš sevī gan materiālo, gan nemateriālo kaitējumu.

Nozīmīga kaitējuma delikttiesiskajās attiecībās jēdziena satura izpratnes veicināšanas labad būtu vērts likumos (Civillikumā) vai tiesai, taisot spriedumu, ietvert nozīmīga kaitējuma izpratni no Kopējā modeļa VI.–2:101 pantā minētā.

Tā kā Latvijas likumos būtiska kaitējuma jēdziens civiltiesību nozarē nav skaidrots, un pieminēts reti, ir vērts apskatīt citu regulējumu. Kopējā modeļa pantā 4.–6:102 *De minimis rule* ir ietverts kaitējuma kritērijs, kas norāda kaitējuma apjomu kā kritēriju, lai atlīdzība (reparation) vispār tiktu noteikta. Atlīdzības jēdzienā, kā minēts iepriekš darbā, ir ietverta arī kompensācija kā atlīdzības veids, tātad šī panta noteikums attiecināms arī uz kompensācijas noteikšanu¹⁴³, precīzāk izsakoties, šis pants nosaka, ka ikdienišķs (arī nenozīmīgs, niecīgs) (*trivial*–angļu val.) kaitējums netiek ievērots (*disregarded* – angļu val.). Kā norādīts šā panta komentāros, tad pamatojums šādam regulējumam ir idejā, ka ikdienišķs kaitējums augsti civilizētā sabiedrībā ir jāpieņem kā sabiedriski pieņemamu iejaukšanos, kura negarantē tiesības uz atlīdzību; no darbībām, kas *it kā* (tiek vienīgi pasniegtas kā darbības ar mērķi iegūt kaitējuma atlīdzību, bet faktiski nav) tiek darītas ar mērķi iegūt kaitējuma atlīdzību, vajadzētu atturēties, ja tās rezultāts un mērķis ir nevis pamatota kaitējuma atlīdzības saņemšana, bet galvenokārt pretējās puses apgrūtināšana, tai uzliekot no tiesvedības izrietošo nastu, t.sk. arī tiesāšanās izdevumus.¹⁴⁴ Var pamanīt iepriekš minētā kopsakaru ar Civillikumā noteikto labas ticības principu. Kaitējuma apjoms nav nosakāms vienīgi pēc kaitējuma mantisko seku pakāpes, un ekonomiskiem apsvērumiem nav izšķirošas nozīmes, nosakot, vai kaitējums ir ikdienišķs (nenozīmīgs, niecīgs), vai nē, bet gan iesaistīto personu tiesiski aizsargātās intereses un citi kaitējumu raksturojoši lielumi¹⁴⁵.

Latvijas tiesu judikatūrā nav atrodams viennozīmīgs nozīmīga (būtiska – šāds jēdziens galvenokārt izmantots tiesu praksē) kaitējuma jēdziena skaidrojums. Tiesu praksē ir atrodami spriedumi, kuri vērtē, vai konkrētajā lietā ir noticis būtisks kaitējums. Vērā ņemams ir judikatūrā atrodamais Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums, kurā tiesa norādījusi, ka “Būtiska kaitējuma kritērijs kā ģenerālklausula ir relatīvs, un tas var būt atkarīgs no dažādiem konkrētiem lietas apstākļiem¹⁴⁶,” un šis sprieduma citāts veiksmīgi īsumā atspoguļo

¹⁴³ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 4. book, p.3742.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid

¹⁴⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 6.decembra spriedums lietā Nr. A420500912, 18. punkts.

nozīmīga kaitējuma izpratni Latvijas tiesu judikatūrā. Augstākās tiesas spriedumā lietā Nr. SKC-549/2013 par Civillikuma 1635. pantu minēts, ka “No minētās tiesību normas secināms, ka katra tiesību aizskāruma gadījumā, tostarp arī par nodarījumiem pret veselību (piemēram, miesas bojājumi), cietušajam ir tiesības uz atlīdzību par morālo kaitējumu,¹⁴⁷” kas norāda uz tiesas kaitējuma būtiskuma nevērtēšanu, spriežot, vai kompensācija ir vispār nosakāma.

Viens no Latvijas likumiem, kas paredz kompensācijas apjoma ierobežošanu, ir Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums, kas regulē kompensāciju skarošos jautājumus, ja kaitējums “nodarīts ar valsts pārvaldes iestādes prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību”. Šajā likumā ir sastopami abi šīs nodaļas pirmajā rindkopā minētie ierobežojumu veidi, pirmkārt, šī likuma 14. pants nosaka lielāko iespējamo nosakāmo kompensācijas summu par nemantisku kaitējumu, otrkārt, šī likuma 13. panta 3. daļas 2. un 3. punkts paredz mantiskā kaitējuma (*mantisks zaudējums* – likuma tekstā) daļēju izmaksāšanu (*atlīdzināšanu* – likuma tekstā), ja atlīdzināmā summa pārsniedz noteiktu naudas summu (145 000 euro). Neskaidrības varētu radīt šī panta 3. daļas vārdiskais formulējums, ietverot sevī vārdu *parasti*: “Mantiskais zaudējums no summas, kas aprēķināta saskaņā ar šā likuma 12. pantu, *parasti* tiek atlīdzināts šādā apmērā”, Augstākās tiesas judikatūras nolēmumu krājumā nav atrodams nolēmums, kas skaidrotu šī vārda nozīmi. Augstākās tiesas senāts Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 14. pantā ietvertā ierobežojumu skaidrojis kā kaitējuma atlīdzinājuma *robežas* “Šajā sakarā tiesai vajadzējis pēc analogijas piemērot Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 14.panta trešo daļu, ka morālā kaitējuma atlīdzinājumu nosaka robežās līdz Ls 3000¹⁴⁸”, tāpēc var teikt, ka šis pants nosaka robežas nemantiskā kaitējuma atlīdzības apmēram.

Tomēr šādu situāciju, autoraprāt, vērs par labu Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas¹⁴⁹ 41. pantā nostiprinātās tiesības. Šajā pantā noteikts, ka Eiropas Cilvēka tiesību tiesa “piedāvā taisnīgu kompensāciju”¹⁵⁰, ja Līgumslēdzējas puses likumi (*likumdošana* – izmantotais termins avotā) “pieļauj, ka tiek veikta tikai daļēja šī pārkāpuma seku labošana¹⁵¹,” un autoraprāt, cietušajam, izmantojot šīs tiesības, ir iespēja novērst savu Satversmē nostiprināto tiesību uz

¹⁴⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 6.februāra spriedums lietā Nr. SKC-549/2014

¹⁴⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2006. gada 8. februāra spriedums lietā Nr. SKC – 54.

¹⁴⁹ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950.

¹⁵⁰ Ibid

¹⁵¹ Ibid

atbilstīgu kompensāciju (*atlīdzība* – Satversmē) pārkāpumu. Šis pants sevī arī ietver aizskāruma kompensācijas atlīdzības principu¹⁵².

Administratīvā procesa likums nosaka tiesības prasīt par kaitējumu, “kas viņam nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību”, norādot, ka kompensācijai (*atlīdzinājumam* – likuma tekstā) ir jābūt atbilstīgam¹⁵³, tātad šajā likumā nav detalizēti regulēti ar kompensācijas (*atlīdzinājums* – likuma tekstā) apmēru saistītie jautājumi, salīdzinot ar Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma regulējumu, tāpēc Administratīvā procesa likums darbā sīkāk netiks apskatīts.

Kopējā Modelī nav minēts par kompensācijas apmēra samazināšanu vien tā iemesla dēļ, ka kaitējums būtu radies valsts iestādes dēļ; Kopējā Modeļa VI.–6:202 pantā ir minēts par kompensēšanas pienākuma samazināšanas iespēju, pazeminot kompensācijas apmēru daļēji vai pilnībā, vien ja tas ir taisnīgi un pamatoti (*reasonable* – angļu val.), un kaitējums nav nodarīts ar nolūku (autoraprāt, šeit nolūks saprotams vairāk ar ļaunu nolūku), un kompensācijas pienākums pilnā apmērā būtu nesamērīgs attiecībā uz personu, kas ir radījusi kaitējumu.¹⁵⁴

2.9. No subjekta, kas lietā prasa kompensāciju, un šo subjektu skaita izrietošā problemātika.

Civillikums skaidri neregulē to subjektu loku, kas var prasīt kompensāciju, tā, piemēram, 1635. pantā vien norādot, ka cietušam ir tiesības prasīt kompensāciju, bet sīkāk nepaskaidrojot cietušā jēdzienu. Tomēr atsevišķās normās Civillikums nosauc citu subjektu, kas var prasīt kompensāciju, tā, piemēram, No Civillikuma 2350. panta izprotams, ka tiesības uz kompensāciju par ārstēšanās un apbedīšanas izdevumiem piemīt mantiniekiem. Civillikumā ir arī citas normas, kas norāda citu personu kura nav tiešā cietēja, un kas var būt par prasītāju.

Līdzīgi arī Kopējā modeļa 4.–2:201 *Personal injury and consequential loss* panta 2. daļas a) punktā minētas personas – tuvinieki, kā subjekts, kas var prasīt kompensāciju par zaudējumiem, kas radušies kā izdevumi par cietušā aprūpi.

2011. gada Augstākās tiesas Senāta civillietu spriedumā ir minētas svarīgas atziņas par personām, kas var prasīt kompensāciju, pieminot jēdzienu *ģimene*, uz ko norāda sprieduma citāti:

¹⁵² Ziemele, I.: Tiesību aizskāruma kompensācijas princips Eiropas cilvēktiesību konvencijā un Latvijā. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas biļetens Nr.1. 36.–40.lpp.

¹⁵³ Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.10.2001. [01.03.2017 red.]

¹⁵⁴ Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), 4. book, 3784.lpp.

“Fakts, ka A.Z. ir noteikts atlīdzinājums Ls 100000, Senāta ieskatā, pēc būtības sniedz apmierinājumu un gandarījumu arī morālo kaitējumu guvušās personas ģimenes locekļiem – mātei un brālim”¹⁵⁵, “Saistībā ar kompensācijas par morālā kaitējuma piešķiršanu Talsos cietušo personu ģimenēm Senāts jau iepriekš norādījis, ka par katru notikušo gadījumu tiek noteikta viena atlīdzināmā summa ģimenei, nevis katram ģimenes loceklim atsevišķi”¹⁵⁶. Tiesa šādā veidā ir noteikusi, ka cietušais ir ne tikai personai, kurai kaitējums radīts tieši, bet arī tā persona, kurai kaitējums radies kā sekas no citai personai radušās kaitējuma.

Var teikt, ka tiesu prakse lietās, kur kaitējums nodarīts ģimenes locekļiem, kompensāciju nenosaka katram cietušajam atsevišķi, bet gan visai ģimenei kopā, tomēr, kā norādīts Civilprocesa likumā, “Civilprocesā par pusēm — prasītāju un atbildētāju — var būt jebkura fiziskā vai juridiskā persona”, tātad ģimene nevar būt par subjektu civilprocesā, un likumā ierakstīta uzskatāma pamata noteikt nedalītu kompensāciju visai ģimenei, nav; iepriekšminētajā spriedumā arī nav atsauces uz normatīvo aktu, kas pamatotu šādu kompensācijas aspektu, tomēr tiesa atsaukusies uz citos tiesas spriedumos pausto. Tomēr ne vienmēr atlīdzība par kaitējumu tiesu praksē līdzīgos gadījumos tikusi noteikta kā nedalīta summa ģimenei kopumā. Uz to norāda Latvijas Republikas Augstākā tiesas apkopojumā minētais spriedums lietā Nr. C04302407, kur bojāgājušā laulātajam un dēlam tikušas kompensācijas piešķirtas nodalīti, lai arī kompensācijas apmērs bijis abām personām identiska apjoma¹⁵⁷

2.10. Ar atsevišķām tiesību aizskārēja īpatnībām saistītā problemātika.

Delikttiesībās ir raksturīgs to aizskārēju loka, kuri saucami pie civiltiesiskās atbildības, ierobežošana. Civillikumā tas ir regulēts 1637. pantā.

Šādas normas tiek pamatotas ar šo personu nespēju rīkoties saprātīgi (*capacity to act reasonably*¹⁵⁸ – angļu val.).

Viena no šīm grupām ir bērni. Attiecībā uz mazgadīgajiem Civillikums ir paredzējis deliktspējas neatzīšanu: “Par tiesību aizskārumu nav vainojami bērni līdz septiņiem gadiem”, šādi regulējums attiecībā uz deliktspējas neiespējamību sakrīt arī ar Vācijas regulējumu¹⁵⁹. Vācijas

¹⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 9.februāra spriedums Lietā Nr. SKC – 56/2011.

¹⁵⁶ Ibid

¹⁵⁷ Tiesu prakse par morālā kaitējuma apmēra noteikšanā saistībā ar prasītājam nodarīto tiesību aizskārumu, miesas bojājumiem vai tuvnieka bojāeju. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2011.–2016.gads.

¹⁵⁸ Martín-Casals M.: Children in Tort Law: Part I Children as Tortfeasors. Venice: Springer, 2006, p.427.

¹⁵⁹ Ibid, p.217.

Civilkodeksa 828. sekcijas (paragrāfā) 1. daļa nosaka, ka persona, kas nav sasniegusi septiņu gadu vecumu, nav atbildīga par citai personai nodarīto kaitējumu¹⁶⁰. Atšķirībā no Latvijas Civillikuma Vācijas Civillikums papildus ir diferencējis atbildību personām vecumā no septiņu līdz 10 gadu vecumam, samazinot šādu personu atbildību par kaitējumu, kas radies situācijā, kurā ir iesaistīti ar motoru aprīkoti transportlīdzekļi (*motor vehicles* – angļu val), un vilcieni, izņemot gadījumu, ja šī persona ir nodarījusi kaitējumu ar ļaunu nolūku. Citas atšķirības šajā kontekstā iepriekšminēto likumu starpā nav ievērojamas.

Regulējums citu valstu starpā var atšķirties, nevis noteiktajā vecumā un atbildības apjomā vien, bet arī, vai vispār tāds vecums ir noteikts (jeb vispār paredzēts šāds izņēmums no delikttiesiskās atbildības). Attiecībā par subjektu, kam piemīt kompensēšanas pienākums par kaitējumu, ja tas radies personas, kura nav sasniegusi septiņu gadu vecumu, Civillikuma 177. pants nosaka, ka bērns atrodas vecāku aizgādībā un tārad saprotams, ka par šo kaitējumu atbild vecāki.

Augstākās tiesas judikatūrā nav atrodami spriedumi par tādu situāciju, kurā persona, nav sasniegusi septiņu gadu vecumu, ir nodarījusi deliktu (tārad būtu piemērots Civillikuma 1637. pants), tiesu praksē ir atrodami pāris spriedumi, kas ir par gadījumiem, kad nepilngadīgā rīcības rezultātā ir ticis nodarīts kaitējums, piemēram, spriedumi lietās nr. C32257815¹⁶¹, un nr. C29643415¹⁶².

Lietas nr. C32257815 spriedumā prasītājs – zemnieku saimniecība prasīja no atbildētāja AAS “Balva” par apdrošināšanas atlīdzības piedziņu par kaitējumu, kas radies mazgadīgas personas darbības rezultātā: “Spēlējoties šķiltavas pielicis pie siena ruļļa, kurš sācis degt. Pēc brītiņa viss siens jau dedzis ar lielu liesmu.¹⁶³”. Tiesa prasību noraidījusi, norādot uz

- vecāku pienākumu nepilngadīgo uzraudzīt un atbildēt par nepilngadīgo nodarīto kaitējumu, uz ko norāda citāts “apdrošinājuma ņēmējs nebija nodrošinājis 2004.gada 17.februāra Ministru kabineta noteikumu Nr. 82 (Ugunsdrošības noteikumu) prasību ievērošanu, pieļaujot mazgadīga bērna atrašanos telpās bez uzraudzības. Saskaņā ar Civillikuma 177.pantu – par nepilngadīgu bērnu nodarīto trešajām personām jāatbild to vecākiem un šo uguns nelaimi izraisījušie bērni bija apdrošinājuma ņēmēja darbinieces bērni,¹⁶⁴”

¹⁶⁰ Vācijas Federatīvās Republikas likums: Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Pieņemts (Ausfertigungsdatum): 18.08.1896. [20.07.2017. redakcija].

¹⁶¹ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2016.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr. C29643415

¹⁶² Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2017.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr. C32257815.

¹⁶³ Ibid

¹⁶⁴ Ibid

- apdrošināšanas līguma punktu, kas nosaka šādu gadījumu kā izņēmumu no apdrošināšanas atlīdzības seguma.

Attiecībā uz kompensācijas apmēru pēc Civillikuma regulējuma, kā arī Latvijas tiesu praksē atrodamā, nav paredzēts atšķirīgs regulējums situācijās, kad kaitējumu ir nodarījis nepilngadīgais. Nav saskatāma problemātika kompensācijas apmēra noteikšanā dēļ šīs aizskārēja īpašības, tomēr cietušajam, tāpat kā pārējos kaitējuma gadījumos, kad kaitējums radies nepilngadīgā rīcības rezultātā, ir risks dēļ subjekta, no kura piedzīta kompensācija, ierobežoti finanšu līdzekļu gadījumā faktiski neiegūt kompensācijas summu vispār vai pilnā apmērā, kā norādīts Civillikuma 189. pantā, vecāki ar savu mantu nenes atbildību par bērnu izdarītu neatļautu darbību¹⁶⁵, un faktiskā izmaksāšana ir atkarīga vienīgi no atbildīgā par bērnu maksātspējas¹⁶⁶. Lai arī parasti kompensācijas summa šādos gadījumos nav samazināma, piemēram Austrijas civillikums nosaka, ka nepilngadīgā radītās negatīvās mantiskās sekas, pat ja šai personai piemīt delikttiesiskā atbildība (*tortious liability* – angļu val.), kompensācijas summa tikt izmainīta, pielāgota¹⁶⁷.

Par iemeslu cietušajam nesaņemt kompensāciju pilnā apmērā var būt arī aizskārēja finansiālais stāvoklis. Civillikumā nav noteikts ievērot aizskārēja finansiālo stāvokli, nosakot kompensācijas apmēru. Judikatūrā ir gadījumi, kad tiesa ir ņēmusi vērā aizskārēja finansiālo stāvokli. Tā, piemēram lietā, kur atbildētājs ir Latvijas valsts, tiesai, nosakot kompensācijas apmēru, ir ņēmusi vērā atbildētājas finansiālo stāvokli, uz ko norāda citāts: “A.Z. izmaksājamās atlīdzības apmērs par sakropļojumu nosakāms Ls 50000, ņemot vērā, [...] arī ekonomisko situāciju valstī un līdz ar to valsts faktiskās iespējas izpildīt uzlikto pienākumu par atlīdzības izmaksāšanu”¹⁶⁸. Tiesa ņēmusi vērā atbildētāja finansiālo stāvokli, nosakot kompensācijas apmēru arī lietā Nr. SKC-166/2011: “Tāpat tiesa ņēmusi vērā apstākli, ka atbildētāja finansiālais stāvoklis ir pasliktinājies¹⁶⁹” kas liek izdarīt secinājumus, ka tiesu praksē šāda apsvērums tiek ņemts vērā, nosakot apmēru, kaut arī tam nav likuma pamata.

Autoraprāt, tiesas minētais apsvērums nevar būt par apstākli un nav pamatots, kā arī nebūtu ņemams vērā kompensācijas apmēra noteikšanā. Situāciju risinājumi, kā, piemēram, iepriekšminētais spriedums (ja vispār var šo spriedumu uztvert kā risinājumu) šajā delikttiesiskajā attiecībā ir iegansts principa *Nemo iudex in causa sua* pastāvēšanai un nepieciešamībai.

¹⁶⁵Latvijas Republikas Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.01.2017. red.]

¹⁶⁶ Martín-Casals M.: *Children in Tort Law: Part I Children as Tortfeasors*. Venice: Springer, 2006, p.439.

¹⁶⁷ Ibid, p.439.,440.

¹⁶⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 9.februāra spriedums lietā Nr. SKC – 56/2011.

¹⁶⁹ Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās. Tiesu prakses apkopojums Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2014. gads.

Turpmākais citāts, autoraprāt, ir nepilnīgs un prasa pēc lielāka mēra konkrētības: “Tas, ka tiesa spriedumā, vērtējuma atlīdzības kritērijus, atsaukusies arī uz ekonomisko situāciju valstī, kā uzskata Senāts, norāda, ka tiesa vispusīgi, pilnīgi un objektīvi izvērtējusi visus priekšnoteikumus saprātīga, samērīga un taisnīga atlīdzinājuma noteikšanai, tātad atbilstoši Civillikuma 5.pantam spriedusi pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem”¹⁷⁰. Spriedumā nav paskaidrots, kā izpaužas šī atbilstība taisnības apziņai un vispārīgiem tiesību principiem, tādēļ vidusmēra pilsonim šāds spriedums nenes skaidrību par vadlīnijām, pēc kurām tiesa vadās, nosakot kompensācijas apmēru.

Atgriežoties pie jautājuma par tiesību aizskārēja īpatnībām, jānorāda, ka Eiropas delikttiesību principu 10:401 pantā¹⁷¹ ir norādīts izņēmums, kurš nosaka, ka kompensācijas summa var tikt samazināta, ja aizskārēja finanšu stāvokļa dēļ pilna apmēra kompensācija būtu pārlietu liels slogs atbildētājam.

Autoraprāt, par pozitīvu ievirzi uzskatāms Maksātnespējas likuma¹⁷² 164. panta 4. daļā ietvertais regulējums, kas norāda cietušā tiesību uz kompensāciju ievērošanu arī gadījumā, kad parādnieka, kuram ir pienākums izmaksāt kompensāciju, saistības tiek dzēstas pēc Maksātnespējas likuma 164. panta. Šajā panta daļā ir norādīti izņēmuma gadījumi, kad saistības netiek dzēstas, tai skaitā “prasījumi no neatļautas darbības”, un “kompensācija par radīto kaitējumu”.

2.11. Citi ar problemātiku saistītie faktori.

Attiecībā uz zaudējumu apmēra noteikšanu problemātiku var sagādāt tādas lietas vērtības noteikšana, pret kuru cietušajam ir personiskās tieksmes. Civillikuma 1789. pants 2. daļā nosaka, ka “Vērtība, kas pamatojas tikai uz personiskām tieksmēm (873.p.), nav jāievēro”, un tātad jāvadās pēc objektīvajiem vērtības kritērijiem¹⁷³. Autoraprāt, problemātika izpaužas apstākļi, ka Civillikuma 1789. pants par sevi (neskatot kopsakarā ar citiem, piemēram, 1635. panta 2. daļu) nepieļauj cietušajam aizsargāt savas tiesības uz taisnīgu atlīdzinājumu gadījumā, ja cietušajam attiecībā pret, piemēram, bojā gājušo lietu, ir bijusi sentimentāla vērtība. Autoraprāt, pozitīvi

¹⁷⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 9.februāra spriedums lietā Nr. SKC – 56/2011.

¹⁷¹ Eiropas deliktu tiesību principi. Pieejams: civil.udg.edu/php/biblioteka/items/283/PETL.pdf [skatīts 10.05.2018.]

¹⁷² Latvijas Republikas Maksātnespējas likums: LV likums. Pieņemts 01.11.2010. [06.01.2016. red.]

¹⁷³ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 225.lpp.

vērtējama tiesu prakse, kur šāda problemātika ir tikusi atrisināta, lietā Nr. C31238506, kur tiesa ir nodalījusi divas kompensācijas pozīcijas:¹⁷⁴

- zaudējumus, kurus veido lietas vērtība;
- atlīdzinājums par nemantisko kaitējumu.

Autoraprāt, šāda kompensācijas apmēru sastādošo pozīciju nodalīšana rada sabiedrībai saprotamāku kompensācijas apmēra iedalījumu un pamatojumu, un šāda prakse vērtējama pozitīvi.

Turpmāk šajā nodaļā minētā sodošā kompensācija ir, pirmkārt, pretrunā ar Kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā pastāvošo zaudējumu pilnas atlīdzības jeb kompensācijas principu. Problemātika izpaužas, autoraprāt, faktā, ka dažkārt sabiedrībā bez pietiekamas iedziļināšanās tiek salīdzinātas kompensācijas summas, kas noteiktas Anglosakšu tiesību sistēmas ietvaros ar tām, kas noteiktas Kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas ietvaros, tādējādi nonākot pie aplamiem secinājumiem.

Anglosakšu tiesībās ir sastopami kompensācijas veidi, kas pēc sava mērķa ir sodoši,¹⁷⁵ tomēr tā neatbilst kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu izpratnei; sodīšanas funkciju mūsdienās pilda “krimināltiesiskā sankcija jeb sods”¹⁷⁶, un šīs sekas ir publiski tiesiskas, nevis privāttiesiskas cietušā un aizskārēja savstarpējās tiesiskās attiecības, kuras ir privāttiesiskas, un kuras regulē deliktu tiesību regulējums¹⁷⁷. Apvienotās Karalistes Lordu palātas spriedumā lietā *Rooks v. Bernard*¹⁷⁸ minēts, ka sodoša rakstura kompensācija ir katrā ziņā atšķirīga no kompensācijas tās vispārīgajā izpratnē. Kompensācijas mērķis tās vispārīgajā izpratnē ir atlīdzināt (kompensēt); sodošās kompensācijas mērķis ir sodīt un atturēt.¹⁷⁹ Iepriekšminētajā lietā ir atrodami vieni no skaidrākajiem apgalvojumiem, kas izteikti par sodoša rakstura kompensāciju¹⁸⁰. Spriedumā ir atzīts, ka šāda situācija rada neskaidrību civiltiesību un krimināltiesību funkciju nošķiršanas jautājumā, un sodoša rakstura kompensācija ir īpatnēja Anglosakšu tiesībām (*English law*), un ir uzskatāma par tiesību anomāliju.¹⁸¹

Tāpat pastāv risks, ka šāda kaitējuma noteikšanas gadījumā tiktu pārkāpts no romiešu tiesībām aizgūtais princips, *non bis in idem* princips jeb dubultās sodīšanas aizlieguma princips,

¹⁷⁴ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2008. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. C31238506

¹⁷⁵ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 280.lpp.

¹⁷⁶ Kubilis J. Deliktu tiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, Latvijas Universitāte, 2016, 23.lpp.

¹⁷⁷ Ibid

¹⁷⁸ Apvienotās Karalistes Lordu palātas spriedums lietā *Rookes v. Barnard* 1964. 34.lpp.

¹⁷⁹ Ibid

¹⁸⁰ Deakin S. F., Markesinis B. S. *Tort Law*. 4th Edition, Oxford: Oxford University Press, 1999, p.726.

¹⁸¹ Apvienotās Karalistes Lordu palātas spriedums lietā *Rookes v. Barnard* 1964. 34.lpp.

kas burtiskajā tulkojumā nozīmē “*nē divreiz par vienu un to pašu*”¹⁸². Šāds risks pastāvētu, ja personas rīcību raksturotu ne vien delikts, bet arī noziedzīgs nodarījums. Šis princips attiecināms uz krimināltiesību nozari ir iekļauts Kriminālprocesa likuma 25. pantā, kā arī Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas protokola Nr. 7. 4. panta 1. daļā: “Nevienam nedrīkst no jauna tiesāt vai sodīt kriminālprocesā tās pašas valsts jurisdikcijā par noziegumu, par kuru viņš jau ir ticis galīgi attaisnots vai notiesāts saskaņā ar šīs valsts likumu un soda izciešanas noteikumiem”.¹⁸³ Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi spriedumā lietā *Sergey Zolotukhin V. Russia*¹⁸⁴, ka šis princips ir fundamentāls Kopienas tiesību princips, un šis princips nav attiecināms vienīgi uz kriminālprocesuālajām tiesībām.¹⁸⁵ Iepriekšminētās Eiropas Cilvēktiesību konvencijas normas izpratne par sodu ir tulkojama plašāk kā vien par sodu, kas noteikts kriminālprocesa ietvaros, uz šādu izpratni norāda arī citāts no Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta sprieduma “nodokļu soda nauda var tikt uzskatīta par kriminālsodu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas izpratnē”¹⁸⁶, lai arī šeit ticis vērtēts jautājums nodokļu tiesību jomā, svarīgs ir aspekts, kas minēts tālāk sprieduma tekstā: “Tai ir sodošs, nevis tikai kompensējošs raksturs”¹⁸⁷, un, kā iepriekš norādīts, tad šādas kompensācijas ir sodoša rakstura, un to mērķis sakrīt ar kriminālsoda mērķi – sodīt personu, kas norāda uz iespējamu dubultās sodīšanas principa pārkāpumu.

Piespriežot sodoša rakstura kompensācijas, pastāv risks, ka tiktu pārkāpts princips *Nullum crimen sine lege*¹⁸⁸ jeb nav nozieguma bez likuma un *nullum poena sine lege* principu jeb nav soda bez likuma, un šie principi, kā spriedusi Satversmes tiesa, ietilpst Satversmes 92. panta tvērumā “92. panta otrā teikuma vārdi „saskaņā ar likumu ietver sevī arī *nullum crimen, nulla poena sine lege* principu, proti, personu var atzīt par vainīgu un sodu var piemērot tikai par tādu personas rīcību (darbību vai bezdarbību), kas saskaņā ar likumu ir atzīta par noziedzīgu”¹⁸⁹ Uz iepriekšminēto principu pārkāpumu norāda sodoša rakstura kompensācijas pieļaujamība par jebkādu rīcību (*conduct* – angļu val.), kura raksturota kā patvaļīga vai represīva, vai ļaunprātīgi

¹⁸² Krastiņš U. Non bis in idem vai ne bis in idem. Jurista Vārds, 2012.gada 21.februāris, Nr. 8 (707).

¹⁸³ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 06.04.1950.

¹⁸⁴ ECT 10.02.2018. spriedums lietā 14939/03 *Sergey Zolotukhin V. Russia*.

¹⁸⁵ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 06.04.1950.

¹⁸⁶ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 22. novembra spriedums Lietā Nr. SKA–428

¹⁸⁷ Ibid

¹⁸⁸ Deakin S. F., Markesinis B. S. Tort Law. 4th Edition. Oxford: Oxford University Press, 1999, p.729.

¹⁸⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2008-09-0106, 7.lpp.

veikta (*malicious* – angļu val.)¹⁹⁰. Tāpat Civillikums nav likums, pēc kura persona varētu tikt sodīta par rīcību vai noziedzīgu nodarījumu, uz ko norāda Kriminālprocesā un Krimināllikumā ietvertais:

- “Kriminālprocesa likuma mērķis ir noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu”;
- “sodāma tikai tāda persona, kura [...] izdarījusi šajā likumā paredzētu nodarījumu”, tātad personai kriminālsods var tikt piemērots, vienīgi ievērojot un piemērojot iepriekšminētos tiesību aktus.

Minētais Satversmes tiesas spriedums apstiprina apgalvojumu, ka sodoša rakstura kompensācijas neatbilst Latvijas tiesību izpratnei, un tādas kompensācijas noteikšana būtu pretēja arī Satversmē noteiktajām cilvēka pamattiesībām.

Tomēr prettiesiska rīcība var tikt klasificēta kā administratīvs pārkāpums, un ne katra prettiesiska rīcība var tikt klasificēta kā administratīvs pārkāpums. Tātad persona var tikt sodīta ar administratīvo sodu administratīvā pārkāpuma izdarīšanas gadījumā. “Galvenā atšķirība starp noziedzīgu nodarījumu un administratīvo pārkāpumu ir izdarītā smagums, kura mēru nosaka tā bīstamība sabiedrībai.”¹⁹¹

Šajā darbā netiks apskatīts delikttiesību un administratīvo pārkāpuma tiesību mijiedarbība, kā arī netiks plašāk apskatīts delikttiesību un krimināltiesību, kriminālprocesuālo tiesību mijiedarbība; galvenie jautājumi ir apskatīti, un sodošas kompensācijas neatbilstība Kontinentālas Eiropas tiesību lokam un Latvijā pastāvošajai tiesību sistēmai ir pierādīta, un īsi aprakstīta problemātika.

Problemātika šeit izpaužas kā nepamatota un aplama analogiska attiecināšana starp Anglosakšu tiesību lokā pastāvošo praksi kompensācijas apmēra noteikšanā attiecībā uz Latvijas tiesu sistēmu. Šāda izpratne veicina prasību, kurās cietusī puse prasa pārmērīgi augstas kompensācijas summas, celšanu, tādā veidā negatīvi ietekmējot pati savu finansiālo stāvokli, piemēram, sakarā ar valsts nodevu (Civilprocesa likums 43. panta 1 daļas 4. punktā paredz izņēmumu attiecībā uz valsts nodevas samaksu, ja kaitējums radies noziedzīga nodarījuma rezultātā). Ir aplami uzskatīt, ka Latvijā un visās pārējās Kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas valstīs būtu iespējama situācija, kurā tiesa nosaka tādas kompensācijas apmērus, kādi tie ir Anglosakšu tiesību sistēmai piederošās valstīs.

¹⁹⁰ Deakin S. F., Markesinis B. S. Tort Law. 4th Edition. Oxford: Oxford University Press, 1999, p.729.

¹⁹¹ Tieslietu ministrija. Pārskats par ārvalstu pieredzi administratīvās atbildības regulējumā. Pieejams: http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/adm_atb_Judins%20%282%29.doc [aplūkots 14.04.2018.]

Beidzot šā temata apskatu, ir vērts citēt literatūrā atrodamo par civiltiesiskās atbildības mērķi (autora piezīme – lai arī turpmāk minētais citāts ir vērsts uz mantisko kaitējumu, tomēr tas nav pamats uzskatīt, ka šāds mērķis nepastāv nemantiskā kaitējuma gadījumos): “civiltiesiskā atbildība nav vērsta uz tiesību aizskārēja sodīšanu, atbildība kalpo izjauktā mantiskā stāvokļa atjaunošanai, taisnīgai ekvivalences nodrošināšanai.”¹⁹²

Cēloņsakarība. Cēloņsakarības un aizskāruma attālinātības tēma, autoraprāt, ir vērtējama kā apjomīga, un šī ir tikai viens no problemātikas cēloņiem, kas, autoraprāt, varētu būt par pamatu problemātikai un tādēļ tikusi apskatīta, tādēļ šajā darbā tiks aprakstīta īsi, norādot uz ievērojamākajiem problēmjaucājumiem šai tēmā.

Cēloņsakarības mērķis ir noteikt, vai konkrētās negatīvās sekas, piemēram, zaudējumi, ir vai nav prettiesiskās darbības rezultāts.¹⁹³ Vērtējot cēloņsakarību, ir nepieciešams vērtēt arī kaitējuma kā seku un rīcības attālinātības pakāpi. Literatūrā norādīts, ka cēloņsakarības vērtēšana rada problemātiku gadījumos, kad vairāku personu nodalīta rīcība ir rezultējies kaitējumā vai kad kaitējums radies apstākļos, kuri pēc rakstura ir neparasti.¹⁹⁴ Tātad cēloņsakarības vērtēšana visvairāk sagādā grūtības vien atsevišķos gadījumos, un pie ierastiem dzīves apstākļiem cēloņsakarības vērtēšanai ievērojamu problemātiku parasti nevar izraisīt. Autoraprāt, tas norāda, ka cēloņsakarības aspekts kompensācijas apmēra noteikšanā pēc sava rakstura nav problemātisks, un problemātika pastāv atsevišķos gadījumos. Šādi gadījumi, kā norādīts literatūrā, ir situācijās, kad kaitējumu varēja izraisīt vairāki iespējami cēloņi un:

- katrs no tiem varēja izraisīt kaitējumu vai
- tie visi kopā varēja izraisīt kaitējumu, vai
- vispār nevar noteikt konkrētu cēloni¹⁹⁵.

Tiesas uzdevums, vērtējot cēloņsakarību, ir izvērtēt un izlemt, vai konkrētās rīcības radītais (kaitējuma – autora piezīme) iemesls ir vai nav pietiekams, lai persona, kas rīcību veikusi, būtu saucama pie (civiltiesiskās – autora piezīme) atbildības.¹⁹⁶

¹⁹² Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 111.lpp.

¹⁹³ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: AGB, 1997, 69.lpp.

¹⁹⁴ Harris D., Campbell D., Halson R. Remedies in Contract and Tort 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.297.

¹⁹⁵ Mantrovs V. Cēloniskā sakara problēmjaucājumi civiltiesību kontekstā. Jurista vārds, 2016. gada 19. aprīlis, Nr 16 (919), 20.-28.lpp

¹⁹⁶ Harris D., Campbell D., Halson R. Remedies in Contract and Tort 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 297.lpp.

Cietušā rīcības nozīme, nosakot kompensācijas apmēru. Civillikumā ir noteikts, kādos gadījumos cietušā rīcībai ir ietekmējoša nozīme delikttiesiskajās attiecībās, un tāpat, arī visbiežāk, nosakot kompensācijas apmēru, tā, piemēram, Civillikuma 1636. pants nosaka, ka “Tiesību aizskārums nav, ja kāds tikai izlieto sev piederošu tiesību, vai darbojas pēc aizskartās personas gribas, vai arī ar pēdējās nelikumīgu darbību piespiests uz atļautu pašizstāvību”, tāpat, nepastāvot tiesību aizskārumam, “nav pamata vērtēt neatļautas darbības vainojamas darbības un cēloņsakarības esamību”¹⁹⁷, jo tiesību aizskāruma ir pamats civiltiesiskai atbildībai¹⁹⁸, un bez tās nevar runāt par kompensācijas apmēra noteikšanu. Šajā pantā ietvertais regulējums neietekmē kompensācijas apmēra noteikšanas jautājumu, bet gan vai vispār kompensācija ir nosakāma, tāpēc sīkāk šis pants netiks apskatīts.

Civillikuma 1642. regulē tādas delikttiesiskās attiecības, kurās abas puses darbojušās ļaunā nolūkā vai viena puse darbojusies ļaunā nolūkā un otra pieļāvusi neuzmanību (vai arī tādu nav pieļāvusi, jo pēc normas burta un gara var secināt, ka vieglas neuzmanības pieļaušana ir augstākais punkts (jeb augstākā vainas pakāpe, kas raksturo cietušā rīcību), lai šī norma būtu piemērojama faktiskajai situācijai. Arī šī norma neietekmē kompensācijas apmēru, bet nosaka, vai tāda konkrētajā situācijā kompensācija vispār nosakāma, tāpēc netiks plašāk apskatīta. Ja abas puses pieļāvušas vieglu neuzmanību, piemērojams Civillikuma 1650. pants.

Civillikuma 1643. panta 2. daļa paredz cietušā tiesības atteikties no prasījuma par jau iestājušos kaitējumu, atsakoties no prasības. Šajā pantā nav precizēts, vai atteikšanās no prasības varētu ietvert arī šaurāku izpratni – atteikšanos par prasību kādā tās daļā, piemēram, noteiktas kompensācijas apmēra daļas, tomēr Civilprocesa likums vispārīgi šādu iespēju samazināt prasījumu apmērus paredz 74. panta 3. daļas 2. punktā, un saprotams, ka šāda prasītāja tiesību izmantošana var un tai ir jāietekmē noteiktās kompensācijas apmērs, kā tas noticis lietā nr. C17150709, prasītājam prasību grozot no 28457.39 (EUR20000 Ls) uz 7114.35 EUR (5000 Ls), un tiesas spriedumā, kas lietā stājies spēkā, noteikts, ka prasītājam piešķiramās kompensācijas apmērs ir 5000€. Tātad šīs likuma normā minēto tiesību izlietošana var ietekmēt kompensācijas apmēru, tomēr problemātika saskatāma nav.

¹⁹⁷ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 283.lpp.

¹⁹⁸ Ibid

KOPSAVILKUMS

1. Tā kā ne tiesu praksē, ne likumos nav minēts, kāds ir mazākais kaitējuma apmērs, par kuru cietušais varētu prasīt kompensāciju no delikventa, tad var rasties gadījumi, kad persona, kura sevi uzskata par cietušo, vēršas tiesā par tādu aizskārumu, kas pēc būtības ir parastā dzīves riska rezultāts, tādēļ skaidrības labad tiesas varētu spriedumos ietvert vai likumdevējs likumos noteikt nozīmīga kaitējuma jēdziena skaidrojumu arī kā kritēriju, kam jāizpildās, lai cietušais varētu prasīt kompensāciju no aizskārēja.
2. Civillikumā noteiktais zaudējumu jēdziens ir neizsmeļošs, tam raksturīgs *idem per idem*, un tajā ietilpst arhaisms, kā rezultātā šāda nepilnīga jēdziena esamība likumā veicina problemātiku, nosakot kompensācijas apmēru, tādēļ zaudējumu jēdziens Civillikumā būtu aizstājams ar precīzāku, mūsdienīgāku jēdzienu t.sk., ietverot norādi, ka zaudējumi attiecas vienīgi uz mantisko kaitējumu.
3. Latvijas likumos esošā terminoloģija, kas skar nemantiskā kaitējuma jautājumus, ir grūti izprotama, tā noteiktu jēdzienu ietvaros likumu starpā ir atšķirīga, kas veicina problemātiku, nosakot kompensācijas apmēru, jo sekmīgākai normatīvo aktu piemērošanai svarīgs nosacījums ir saprotama terminoloģija, tādēļ Latvijas likumos, kas skar nemantisko kaitējumu terminoloģija būtu pārskatāma, tai skaitā pilnībā atsakoties no jēdziena *morālais kaitējums*.
4. Civillikuma 2354. pantā, kas regulē zaudējumu apmēra noteikšanu par lietas prettiesīgu bojāšanu vai paņemšanu, esošā norāde norāda uz Civillikuma 1779.¹ pantu, kas pēc būtības ir piemērojams vienīgi līgumtiesiskajām attiecībām, var veicināt zaudējumu apmēra noteikšanas problemātiku, tādēļ Civillikumā jānorāda 1779.¹ pants kā izņēmums no 2354. pantā minētajiem pantiem.
5. Tiesu praksē tiek īstenota kompensācijas apmēra samazināšana, pamatojoties uz atbildētāja finansiālo stāvokli, tomēr likumos nav paredzēta šis apsvērums kā iemesls apmēra samazināšanai, tamdēļ, šāda prakse nav turpināma vai kompensācijas apmēra samazināšana un samazināšanas apmēri dēļ atbildētāja finansiālā stāvokļa būtu ierakstāmi likumā.
6. Latvijas likumos vispārīgi nav noteikts tiesas pienākums vai tiesas tiesības kompensācijas izmaksāšanu noteikt periodisku maksājumu formā, tomēr tas ir nepieciešams, lai novērstu tādu kaitējumu, ko nav iespējams novērst ar vienreizējas izmaksas kompensāciju, t.i., gadījumos, kad kaitīgās sekas ir nepārejošas vai neparedzama ilguma, tādēļ šāds tiesas

pienākums vai tiesības to noteikt iepriekšminētā kaitējuma gadījumos būtu nosakāms likumā, kur par aprēķināšanas metodikas piemēru var ņemt jau pastāvošo regulējumu sociālās aizsardzības jomā vai būtu ieviešams caur tiesu praksi.

7. V. Sinaiska 1940. gadā formulētais apmierinājuma (t.sk. kompensācijas) mērķis *miera nodibināšana starp cietušo un delikventu*, uz kuru vēl 2015. gadā atsaucies Augstākās tiesas Civillietu departaments savā spriedumā, ir praktiski ar tiesas spriedumu nesasniedzams, un būtu svītrojams kā kompensācijas sasniedzamais mērķis.
8. Latvijas tiesas savos spriedumos kompensāciju par nemantisko kaitējumu nosaka vienā summā par visu nemantisko kaitējumu, Latvijas tiesu praksē nav raksturīgs kompensācijas summas iedalījums, nošķirot un pamatojot atšķirīgas kompensācijas apmēra par nemantiskā kaitējuma pozīcijas, tomēr šīs pozīcijas nodalot, un norādot, un pamatojot summas apjomu, kāds ir noteikts par katru no nemantiskā kaitējuma sastāvdaļām, piemēram, atsevišķi norādot sāpes, ciešanas, un dzīves ērtību/dzīvesprieka mazināšanos, tiesas spriedumi varētu kļūt caurskatāmāki un sabiedrībai, pusēm saprotamāki.

Anotācija

Bakalaura darbā apskatītas delikttiesiskās attiecības, kā arī pamata jēdzieni, kurus nepieciešams izziņāt, lai izprastu delikttiesisko attiecību būtību, delikttiesisko attiecību rašanos un delikttiesisko attiecību rašanās priekšnoteikumus, kā arī darbā iezīmēts neliels ieskats delikttiesību pastāvošajās problēmās.

Darbā ir apskatīta kompensācija, kā viens no apmierinājuma veidiem delikttiesiskajās attiecībās, kompensācijas apmēra noteikšana, kompensācijas apmēra noteikšanas tiesu prakse, galvenokārt koncentrējoties uz problemātiku, nosakot kompensācijas apmēru tieši delikttiesiskajās attiecībās.

Darbā ir analizēta problemātika kompensācijas apmēra delikttiesiskajās attiecībās noteikšanā, un autors pēc iespējas ir centies rast atbildes uz problēmjaudājumiem, piedāvājot, autoraprāt, piemērotus risinājumus.

Darbu raksturo šādi atslēgas vārdi: kompensācija, delikts, delikttiesiskās attiecības.

Anotācija angļu valodā

ANNOTATION

In this bachelor degree paper author has viewed delicts, and basic terms, that are needed to explain for better understanding of nature of delict, arising of delict, premises of arising of delict, and insight into problems regarding delict.

Also, compensation, as a form of reparation, determining of amount of compensation, cases regarding determining of amount of compensation, has been viewed, putting emphasis on problematic regarding determining amount of compensation in delict.

Also, problematic regarding determining amount of compensation in delict has been analyzed, and author has been seeking for answers from problem questions arising, offering, in author's opinion, appropriate solutions.

Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts

Literatūra

1. Autoru kolektīvs. Angļu – latviešu vārdnīca. Rīga: Avots, 2007
2. Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1998
3. Autoru kolektīvs. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011
4. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Preses nams, 2007
5. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: AGB, 1997
6. Gailīte D.: Vai taisnīgums ir iespējams vienmēr. Jurista Vārds, 2011.gada 21.februāris, Nr. 20 (667)
7. B.a: Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Kamene, 2000
8. K. Torgāns, A.Grūtups, K.Balodis, G.Višņakova, S.Petrovičs, E.Kalniņš, A.Bitāns: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans īpašums, 1998
9. Kalniņš E. Jēdziena “zaudējumi” izpratnes tālākās attīstīšanas nepieciešamība. “Latvijas Republikas Satversmei – 95”. Latvijas Universitātes 75.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017
- 10.Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977
- 11.Kārklīņš J. Idea of Strict Liability in Private Law. LU žurnāls Juridiskā zinātne, nr. 10. Rīga, 2017
- 12.Krastiņš U. Non bis in idem vai ne bis in idem. Jurista Vārds, 2012.gada 21.februāris, Nr. 8 (707).
- 13.Kubilis J. Deliktu tiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, Latvijas Universitāte, 2016
- 14.Latvijas Republikas Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [01.01.2018. red.]
- 15.Līcis A. Prasības tiesvedībā un pierādījumi. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2003
- 16.Mantrovs V. Cēloniskā sakara problēmjaudājumi civiltiesību kontekstā. Jurista vārds, 2016. gada 19. aprīlis, Nr 16 (919), 20.-28.lpp

17. Retējums J. Kāds ir goda un cieņas aizskārums civiltiesiskais regulējums. Jurista Vārds, 2003. gada 20. augusts, Nr.29
18. Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 145.
19. Tieslietu ministrija. Pārskats par ārvalstu pieredzi administratīvās atbildības regulējumā. Pieejams: http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/adm_atb_Judins%20%282%29.doc [aplūkots 14.04.2018.]
20. Torgāns K. Saistību tiesības. II daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014
21. Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014
22. Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017
23. V. Sinaiskis. Saistību tiesības. Latvijas Civiltiesību apskats. Rīga: LU studentu padomes grāmatnīca, 1940
24. Vīnzarājs N. Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.–1939.) Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihanova izdevums, 2000
25. Ziemele, I.: Tiesību aizskārums kompensācijas princips Eiropas cilvēktiesību konvencijā un Latvijā. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas biļetens Nr.1.
26. Allen D., Martin R., Hartshorne J. Damages in Tort, London: Sweet & Maxwell, 2000
27. B. Garner Black's Law Dictionary 8th Edition, b.v.: West Group, 2004
28. Deakin S. F., Markesinis B. S. Tort Law. 4th Edition, Oxford: Oxford University Press, 1999
29. Eiropas deliktu tiesību principi. Pieejams: civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf [skatīts 10.05.2018.]
30. Harris D., Campbell D., Halson R. Remedies in Contract and Tort 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005
31. Madden M. S. Exploring Tort Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2005
32. Martín-Casals M.: Children in Tort Law: Part I Children as Tortfeasors. Venice: Springer, 2006

33. Moyle J. B. Justinian Institutes. Oxford, 1911, pieejams: <https://www.gutenberg.org/files/5983/5983-h/5983-h.htm> [apskatīts: 11.05.2018]
34. R. W. Lee. Elements of Roman Law. IV Edition. California: Sweet And Maxwell, 1956
35. Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR).
36. Winfield & Jolowicz. On Tort 16th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002
- 37.

Normatīvie akti

1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950.
2. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [14.06.2016. red.]
3. Latvijas Republikas Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.01.2017. red.]
4. Latvijas Republikas likums: Civilprocesa likums. Pieņemts: 14.10.1998. [01.03.18. red]
5. Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.10.2001. [01.03.2017 red.]
6. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums : LV likums. Pieņemts 02.06.2005. [01.03.2018. red.]
7. Latvijas Republikas Maksātne spējas likums: LV likums. Pieņemts 01.11.2010. [06.01.2016. red.]
8. Latvijas Republikas likums: Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums. Pieņemts: 30.11.2017. [01.03.18. red]
9. Darbā nodarītā kaitējuma atlīdzības aprēķināšanas, finansēšanas un izmaksas kārtība. Ministru kabineta 2001. gada 23. augusta noteikumi Nr.378. [01.01.2014. red.]
10. Noteikumi par sabiedrisko ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu un lietošanu: Ministru kabineta 2016. gada 22. marta noteikumi nr. 174. [14.04.2017. red.]
11. Vācijas Federatīvās Republikas likums: Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Pieņemts (Ausfertigungsdatum): 18.08.1896. [20.07.2017. redakcija].

Tiesu prakse

1. ECT 10.02.2018. spriedums lietā 14939/03 Sergey Zolotukhin V. Russia.
2. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2008-09-0106
3. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 22. novembra spriedums Lietā Nr. SKA-428
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 6.decembra spriedums lietā Nr. A420500912.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 15.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-12/2014
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu Departamenta 2016. gada 7. jūnija spriedums lietā nr. C39072411
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2006. gada 8. februāra spriedums lietā Nr. SKC – 54.
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 15.maija spriedums lietā Nr. A420412311.
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 11.jūnija spriedums Lietā Nr. SKC – 259
- 10.Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 31.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-452/2013
- 11.Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 9.februāra spriedums Lietā Nr. SKC – 56/2011
- 12.Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 28.janvāra spriedums Lietā Nr. SKC-9/2015
- 13.Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 6.februāra spriedums lietā Nr. SKC-549/2014
- 14.Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2016.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr. C29643415
- 15.Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2008. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. C31238506

16. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2017. gada 25. janvāra spriedums lietā Nr. C32257815.
17. Apvienotās Karalistes Lordu palātas spriedums lietā Rookes v Barnard 1964.
18. Tiesu prakse par morālā kaitējuma apmēra noteikšanā saistībā ar prasītājam nodarīto tiesību aizskārumu, miesas bojājumiem vai tuvinieka bojāeju. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2011.–2016. gads.
19. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās. Tiesu prakses apkopojums Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa. 2014. gads.

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs “Kompensācijas apmēra noteikšanas problemātika delikttiesiskajās attiecībās” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, pētījumā izmantoti tikai izmantoto avotu sarakstā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Renārs Fīlips.

Datums:

Paraksts:

Rekomendēju bakalaura darbu aizstāvēšanai

Bakalaura darba zinātniskais vadītājs asociēts profesors Dr. iur. Jānis Kārklīšs

Datums:

Paraksts:

Recenzents:

Darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedrā
2018. gada 14. maijā

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē

Komisijas sekretāre: